

23. www.niewidzialnamapa.pl

24. www.opsi.gov.uk

25. www.tur-info.pl

Translation: mgr Izabella Murzyn-Borzemska

I. Hodorowicz¹, F. Mróz²

¹*Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Polska*

²*Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Polska*

PIELGRZYMOWANIE I TURYSTYKA RELIGIJNA NA PRZYKŁADZIE OŚRODKÓW PIELGRZYMKOWYCH W DIECEZJI KRAKOWSKIEJ

Słowa kluczowe: turystyka religijna, pielgrzymki, sanktuarium, ośrodek kultu religijnego, zasięg przestrzenny oddziaływania sanktuarium.

Key words: religious tourism, pilgrimages, sanctuary, centre of religious worship, spatial range of the influence of a sanctuary.

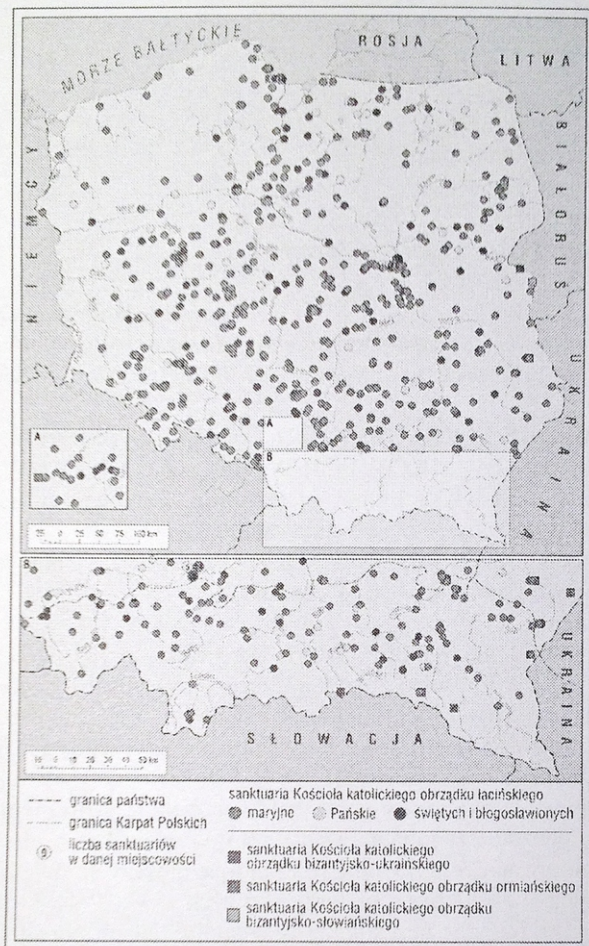
1. Wprowadzenie

Miejsca święte od początków historii człowieka były ośrodkami, gdzie rozwijany był kult religijny, a więc, gdzie w szczególny sposób koncentrowało się religijne życie społeczeństw. Pielgrzymki do tych miejsc – ośrodków kultu religijnego – przyczyniły się do rozwoju horyzontu poznawczego, geograficznego i kulturowo-cywilizacyjnego społeczeństw³⁸.

Obecnie, pomimo iż żyjemy w coraz bardziej zsekularyzowanym świecie, w którym pogłębia się poczucie zagubienia i pustki, to od wielu lat obserwuje się stały wzrost podróży o motywach religijnych i religijno-poznawczych. W pielgrzymkach tylko do głównych ośrodków pielgrzymkowych w Polsce (o zasięgu międzynarodowym i krajowym) uczestniczy w ostatnich latach ponad 12 mln osób rocznie. Z każdym rokiem rejestruje się również wzrost ruchu pielgrzymkowego w sanktuariach o randze co najmniej diecezjalnej (regionalnej). Coraz większą liczbę zwolenników zdobywa sobie także turystyka religijna.

Obecnie w Polsce rejestruje się około 800 ośrodków pielgrzymkowych związanych przede wszystkim z Kościołem rzymskokatolickim (ryc. 1). Wśród nich zdecydowanie dominują maryjne ośrodki pielgrzymkowe (około 550 sanktuariów – 70% ogółu), z których w ponad 220 znajdują się koronowane na prawie papieskim wizerunki Matki Bożej. Sanktuariów poświęconych Jezusowi Chrystusowi, nazywanych w polskiej literaturze sanktuariami Pańskimi jest 93, czyli 12% ogólnej liczby sanktuariów. W pozostałych ponad 150 ośrodkach pielgrzymkowych rozwinęły jest szczególnie kult świętych lub błogosławionych.

³⁸ Jackowski A., *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 13-15.

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 1. Podpisy rycin Sanktuaria Kościoła katolickiego w Polsce (stan na 31 lipca 2009 r.)

W rozmieszczeniu przestrzennym polskich ośrodków pielgrzymkowych wyraźnie zaznacza się obszar diecezji krakowskiej. Obecnie w jej granicach funkcjonuje niemal 70 ośrodków pielgrzymkowych (tj. około 10% ogółu polskich sanktuariów). Są to ośrodki związane głównie z Kościołem katolickim, w zdecydowanej większości maryjne.

Na koncentrację sanktuariów w diecezji krakowskiej istotny wpływ miała kluczowa rola Krakowa w państwie, dobrze rozbudowana sieć placówek zakonnych, a także sama ranga biskupstwa w strukturach Kościoła w Polsce. W 1186 r. papież Urban III w bulli *In eminenti Sedis* wziął w opiekę św. Piotra biskupstwo krakowskie i wydał szereg przywilejów kościelnych, dzięki którym diecezja krakowska posiadała po metropolii gnieźnieńskiej najwyższą rangę wśród pozostałych diecezji polskich.

Rangę kościelną biskupstwa krakowskiego podnosił także kult i grób św. Stanisława Biskupa i Męczennika w katedrze na Wawelu³⁹. Kościół katedralny był od 1320 r. miejscem koronacji królów i królowych polskich, a od pogrzebu króla Władysława Łokietka w 1333 r. także *necropolis regum*.

Warto również podkreślić, że na terenie diecezji krakowskiej na przełomie XV/XVI w. znajdowało się około 900 kościołów parafialnych. Pod tym względem ustępowała ona tylko diecezji wrocławskiej, w której funkcjonowało ok. 1400 parafii⁴⁰.

Istotne znaczenie w powstaniu i funkcjonowaniu wielu ośrodków pielgrzymkowych miała także działalność zakonów, których najwięcej placówek znajdowało się pod koniec XV w. właśnie w diecezji krakowskiej. Kraków wyróżniał się także wśród innych miast polskich największą liczbą klasztorów, których około 1500 r. było 11⁴¹.

2. Sanktuaria o randze międzynarodowej

Najważniejszą rolę w grupie analizowanych sanktuariów posiadają ośrodki o randze międzynarodowej: Kalwaria Zebrzydowska, Kraków-Łagiewniki oraz Wadowice. W ostatnich latach te trzy ośrodki pielgrzymkowe odwiedza w ciągu roku w sumie ponad 4 mln osób (ryc. 2).

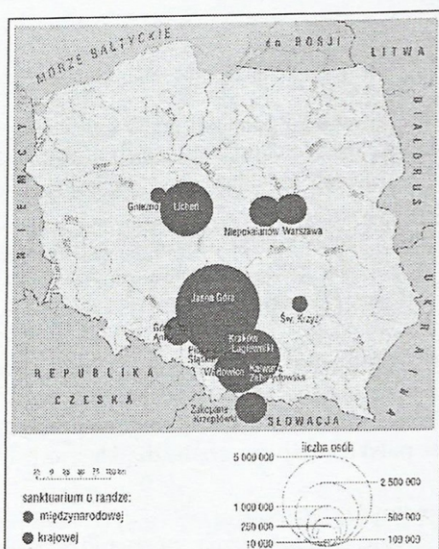
Sanktuarium Męki Pańskiej i Matki Bożej Kalwaryjskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej jest jednym z najważniejszych ośrodków kultu religijnego w Europie. W 2008 r. to święte miejsce odwiedziło 1,5 mln osób. Międzynarodowa ranga kalwaryjskiego sanktuarium została utrwalona już na przełomie XIX i XX w. Obecnie o randze ośrodka decydują przede wszystkim jego walory religijne, kulturowe, historyczne i architektoniczne, a także połączenie kultu Męki Pańskiej z kultem maryjnym, kilkusetletnia tradycja zarówno nabożeństw kalwaryjskich i Misterium Męki Pańskiej, związki ze Sługą Bożym Janem Pawłem II⁴² oraz stale ubogacany program duszpasterski. W 1999 r. unikatowy w skali świata zabytkowy zespół architektoniczno-krajobrazowy i pielgrzymkowy (bazylika pw. Matki Bożej Anielskiej, klasztor oo. franciszkanów-bernardynów i Dróżki) w Kalwarii Zebrzydowskiej został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Kalwaria Zebrzydowska należy do międzynarodowego stowarzyszenia *Europassion*, skupiającego organizatorów 60 europejskich ośrodków realizujących przedstawienia Męki Pańskiej.

³⁹ Kumor B. S., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. I, Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 1998, s. 485-489.

⁴⁰ Wiśniowski E., *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, [w:] Kłoczowski J. (red.), *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, t. 1, Wydawnictwo Znak, Kraków 1966, s. 272.

⁴¹ Kłoczowski J., *Zakony na ziemiach polskich w wiekach średnich*, [w:] Kłoczowski J. (red.), *Kościół w Polsce...*, op. cit., s. 522.

⁴² Jan Paweł II dwukrotnie podczas swoich podróży apostołskich do Polski odwiedził sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej. W trakcie pierwszej wizyty w 1979 r., Ojciec Święty nadał kościołowi Matki Bożej Anielskiej tytuł bazyliki mniejszej. Podczas drugiej pielgrzymki do Kalwarii, w dniu 19 sierpnia 2002 r. Papież przewodniczył uroczystościom związanym z jubileuszem 400-lecia sanktuarium oraz zawierzył Matce Bożej Kalwaryjskiej losy Kościoła, Polski i swoją osobę. Ze względu na więzi jakie łączyły Ojca Św. Jana Pawła II z sanktuarium, Kalwaria Zebrzydowska nazywana jest bardzo często Kalwarią Papieską.

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 2. Ruch pielgrzymkowy do katolickich ośrodków pielgrzymkowych Polsce o randze międzynarodowej i krajowej w 2008 r.

Od końca lat 70. XX w., widoczny jest stały wzrost liczby pielgrzymów przybywających do Kalwarii Zebrzydowskiej. Dla przykładu można podać, że w 1970 r. zarejestrowano w sanktuarium 256 grup pielgrzymkowych, w 1975 r. – 320, w 1978 r. – 565, w 1980 r. – 1563, w 2000 r. – 2622, w 2006 – 3823, a w 2007 r. – 4135 grup⁴³.

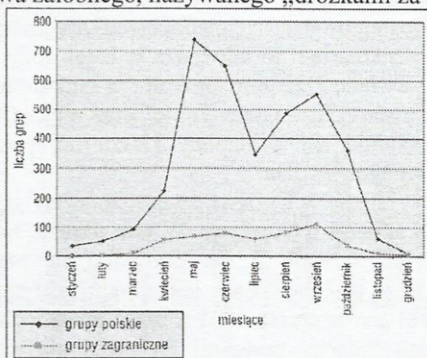
Najwięcej pątników przybywa do Kalwarii Zebrzydowskiej podczas Wielkiego Tygodnia (uroczystości połączone z Misterium Męki Pańskiej w których uczestniczy około 150 tys. pielgrzymów) oraz w sierpniu podczas kilkudniowych uroczystości odpustowych związanych ze świętem Wniebowzięcia Matki Bożej, w których uczestniczy ponad 200 tys. osób z całej Polski.

Od kilku do kilkudziesięciu tysięcy pielgrzymów bierze udział w tradycyjnych dorocznych pielgrzymkach stanowych organizowanych przez franciszkanów, a także przez różne wydziały Kurii Metropolitalnej w Krakowie: Pielgrzymce Chorych (I sobota lipca), Międzypowiatowej Pielgrzymce Strażaków i Pielgrzymce zaprzęgów konnych (sierpień), Pielgrzymce Ruchu Światło-Życie oraz Służby Liturgicznej (ostatnia sobota sierpnia), Archidiecejalnej Pielgrzymce Rodzin (niedziela po 8 września), Małopolskiej Pielgrzymce Rzemieślników i Kupców (II niedziela września), Pielgrzymce Franciszkańskiego Zakonu Świeckich (IV niedziela września), Pielgrzymce Papieskiej Akademii Teologicznej (wrzesień) oraz Pielgrzymce Caritas Archidiecezji Krakowskiej. Bardzo licznym udziałem wiernych

⁴³ Wyczawski H. E., 1987, *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, Wydawnictwo OO. Bernardynów „Calvarianum”, Kalwaria Zebrzydowska 1987, s. 227.

odznaczają się również obchody rocznic pielgrzymek Ojca Świętego Jana Pawła II (7 czerwca i 19 sierpnia) i pielgrzymki Benedykta XVI (27 maja) do kalwaryjskiego sanktuarium, a także rocznica śmierci Papieża-Polaka (2 kwietnia).

Ruch pielgrzymkowy i turystyczny do sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej ma wyraźnie charakter sezonowy. Rozpoczyna się wraz z początkiem obchodów Wielkiego Tygodnia i trwa do połowy listopada (ryc. 3). Zdecydowana większość grup pielgrzymkowych przybywa do sanktuarium w okresie od maja do października (ponad 75% ogółu), z tego w maju 20% ogółu, zaś w czerwcu i we wrześniu (15-20%). W ostatnich latach najwięcej grup rejestruje się w maju i czerwcu (dla przykładu w 2007 r. zarejestrowano w tych miesiącach odpowiednio 808 i 733 grupy). Wyraźny spadek ruchu pielgrzymkowego następuje wraz z początkiem wakacji, jednak już od połowy sierpnia następuje największe jego natężenie, związane z Wielkim Odpustem ku czci Wniebowzięcie NMP. Ruch pielgrzymkowy do sanktuarium znacznie maleje w okresie zimowym (w grudniu w 2007 r. zarejestrowano 13 grup, w styczniu – 35, w lutym – 54, zaś w marcu 103 grupy). W sumie, w miesiącach zimowych liczba grup pielgrzymkowych przybyłych do sanktuarium nie przekracza 5% ogółu. W dni powszednie liczba osób odwiedzających sanktuarium kalwaryjskie w okresie od maja do września wynosi 2-4 tys. osób dziennie. Natomiast w dni wolne od pracy, do sanktuarium przybywa średnio 5-10 tys. pielgrzymów – w większości rodzin oraz parników indywidualnych, którzy uczestniczą w bazylice we Mszy św.⁴⁴, a następnie odprawiają nabożeństwa na drózkach kalwaryjskich. Specyfiką sanktuarium kalwaryjskiego jest bowiem odprawianie przez pielgrzymów nabożeństwa „drózek Pana Jezusa”, „drózek Matki Bożej” i nabożeństwa żałobnego, nazywanego „drózkami za zmarłych”.

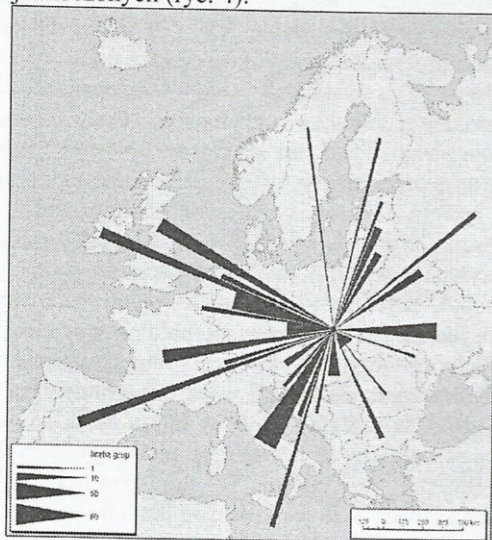

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Księgi pielgrzymkowej Pielgrzymi Kalwaryjscy 2007 opracowanej przez O. Antoniego Kluskę OFM.

Ryc. 3. Zorganizowany ruch pielgrzymkowy do sanktuarium Męki Pańskiej i Matki Bożej Kalwaryjskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej w poszczególnych miesiącach 2007 roku

⁴⁴ Opiekujący się sanktuarium oo. franciszkanie-bernardyni szacują, że we Mszach św. odprawianych w niedzielę i święta uczestniczy w sumie ponad 6 tys. wiernych.

Grupy zagraniczne stanowią ponad 10% ogółu rejestrowanych w sanktuarium grup pielgrzymkowo-turystycznych. W 2008 r. w księgach pielgrzymkowych zarejestrowano ponad 14 tys. cudzoziemców w 450 grupach z 51 krajów świata⁴⁵ (najwięcej z Słowacji, Włoch, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Węgier, Francji, Czech, Ukrainy i Stanów Zjednoczonych (ryc. 4).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Księgi pielgrzymkowej Pielgrzymi Kalwaryjscy 2007 opracowanej przez O. Antoniego Kluskę OFM.

Ryc. 4. Ruch pielgrzymkowy i turystyczny do sanktuarium Męki Pańskiej i Matki Bożej Kalwaryjskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej z krajów europejskich w 2007 r.

Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach to jeden najprężniej rozwijających się w ostatnim dziesięcioleciu ośrodków pielgrzymkowych na świecie. W ostatnich latach sanktuarium to odwiedza w ciągu roku około 2 mln pielgrzymów z ponad 90 krajów świata. Przedmiotem kultu w sanktuarium jest obraz Pana Jezusa Miłosiernego z podpisem „Jezu Ufam Tobie” oraz relikwie św. s. Marii Faustyny Kowalskiej, które znajdują się w kaplicy klasztornej pw. św. Józefa Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia⁴⁶.

Pielgrzymki do kaplicy św. Józefa w Łagiewnikach rozpoczęły się już podczas II wojny światowej, wkrótce po śmierci s. Faustyny. W tym okresie kaplica została udostępniona wiernym, którzy przybywali tu aby pomodlić się przed obrazem Chrystusa Miłosiernego oraz przy grobie siostry Faustyny. Liczba pielgrzymów wzrosła po rozpoczęciu w dniu 21 października 1965 r. przez ks. arcybiskupa Karola Wojtyłę procesu informacyjnego zmarłej w opinii świętości siostry Faustyny i

⁴⁵ Dla porównania można podać, że w maryjnych ośrodkach pielgrzymkowych w Lourdes i Fatimie rejestruje się pielgrzymów i turystów z ponad 70 krajów świata.

⁴⁶ Por. Siepak E., *Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. Posłannictwo s. Faustyny*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 9, Kraków 2000, s. 41.

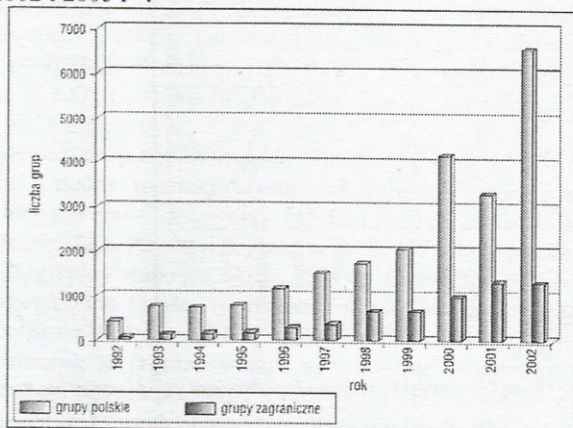
przeniesieniu jej doczesnych szczątków do klasztornej kaplicy. Oficjalny dekret ustanawiający sanktuarium Bożego Miłosierdzia wydał kardynał Franciszek Macharski w 1992 r.

7 czerwca 1997 r. sanktuarium w Łagiewnikach odwiedził po raz pierwszy Ojciec Święty Jan Paweł II. Papież modlił się przed cudownym wizerunkiem Jezusa Miłosiernego i relikwiach bł. s. Faustyny oraz poświęcił makietę przedstawiającą bazylikę Bożego Miłosierdzia.

W 1999 r. rozpoczęto prace budowlane nowego zespołu sanktuarijnego. W ciągu zaledwie dwóch lat została zbudowana dwupoziomowa bazylika, wolnostojąca 76-metrowa wieża oraz budynek Centrum Apostolstwa Miłosierdzia.

Papież Jan Paweł II, podczas ostatniej pielgrzymki do Polski, nawiedzając sanktuarium w Łagiewnikach 17 sierpnia 2002 r. ogłosił ośrodek światowym centrum kultu Bożego Miłosierdzia. Jan Paweł dokonał konsekracji nowej bazyliki i uroczystego aktu zawierzenia świata Bożemu Miłosierdziu.

Wzrost ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium nastąpił po odwołaniu *Notyfikacji* w 1978 r. W okresie 1980-90 liczba grup pielgrzymkowych wzrosła ponad dziesięciokrotnie (w 1980 r. zarejestrowano 31 grup, a w 1990 r. już 330). Znaczny wzrost ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium nastąpił po beatyfikacji siostry Faustyny (18 kwietnia 1993 r.). Jeszcze w 1992 r. odnotowano w księgach pielgrzymkowych 436 grup z Polski i 55 grup zagranicznych, a w roku beatyfikacji liczby te wzrosły niemal dwukrotnie (odpowiednio 760 i 129 grup). W latach 1993-2000 liczba grup pielgrzymkowych wzrosła niemal sześciokrotnie (ryc. 5). W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej grup pielgrzymkowych przybyło do sanktuarium w 2000, 2002 i 2005 r.⁴⁷

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Muzeum – Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach.

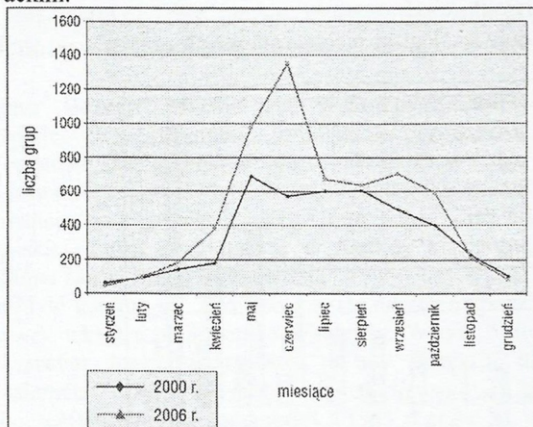
Ryc. 5. Ruch turystyczny do Muzeum – Domu Rodzinnego Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach w latach 1996-2008

⁴⁷ Mróz F., *Geneza i funkcjonowanie sanktuariów Bożego Miłosierdzia w Polsce*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 19, Kraków 2008, s. 53-54.

Największą liczbę wiernych w sanktuarium skupiają dwie uroczystości: święto Bożego Miłosierdzia oraz liturgiczne wspomnienie św. s. Faustyny. Szacuje się, że w odpuszczeniu związanym z świętem Miłosierdzia Bożego uczestniczy w ostatnich latach około 200 tys. pielgrzymów, w tym kilka tysięcy pątników z zagranicy. Dla porównania w latach 80. XX w. było to tylko kilkaset osób.

Liczba zarejestrowanych grup pielgrzymkowych z zagranicy z każdym rokiem jest coraz większa – dla przykładu w 1997 r. było ich 153, w 1999 r. – 841, a w 2001 r. 1312 grup. Szacuje się, że po kanonizacji s. Faustyny sanktuarium w Łagiewnikach, odwiedza w ciągu roku ponad 50 tys. cudzoziemców. Najwięcej pielgrzymów zagranicznych pochodzi z Europy (w 2001 r. – 76,6% ogółu), głównie ze Słowacji, Niemiec, Włoch, Austrii, Czech i Ukrainy. Z krajów pozaeuropejskich zdecydowanie dominują mieszkańcy Stanów Zjednoczonych, zaś w dalszej kolejności znalazły się pielgrzymi z Filipin, Meksyku, Kanady, Australii, Brazylii i Japonii⁴⁸.

Ruch pielgrzymkowy do sanktuarium trwa generalnie przez cały rok. Kaplica klasztorna pw. św. Józefa, w której znajduje się obraz Chrystusa Miłosiernego i relikwie św. Faustyny, jest codziennie wypełniona pielgrzymami. Wiele grup przybywa do sanktuarium specjalnie w godzinach popołudniowych, aby tu modlić się w Godzinie Miłosierdzia. Nawet w miesiącach zimowych do ośrodka pielgrzymuje około 100 grup pielgrzymkowych miesięcznie (ryc. 6). Większość z grup wysłuchuje prelekcji głoszonych przez siostry ze Zgromadzenia Matki Bożej Miłosierdzia na temat orędzia Miłosierdzia Bożego oraz życia św. Faustyny. Prelekcje są głoszone w języku polskim, angielskim, francuskim, niemieckim, czeskim, hiszpańskim, włoskim i słowackim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ksiąg zwiedzających Muzeum - Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach.

Ryc. 6. Zagraniczny ruch turystyczny do Muzeum – Domu Rodzinnego Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach w 2005 r. wg kontynentów

⁴⁸ *Ibidem*, s. 56.

Położone na Pogórzu Śląskim, nad rzeką Skawą, Wadowice, jeszcze w latach 70. XX wieku były niewielkim, niczym szczególnie się nie wyróżniającym miastem. Od blisko 30 lat znane są niemal na całym świecie jako miasto, w którym 18 maja 1920 r. urodził się Karol Wojtyła, Ojciec Święty Jan Paweł II. To bezsprzecznie związki jakie łączyły Wielkiego Papieża Polaka z rodziną miejscowością, przyczyniły się do rozwoju i wzrostu rangi tego ośrodka. Obecnie Wadowice, jak już wspomniano należą do nielicznej grupy ośrodków pielgrzymkowych o znaczeniu międzynarodowym. Niemał, na każdym kroku w mieście można spotkać miejsca związane z młodzieńczym życiem Karola Wojtyły. Przybywający do papieskiego miasta pielgrzymi i turyści, najczęściej odwiedzają Dom Rodzinny Papieża, bazylikę Ofiarowania NMP, w której od ponad stu lat otaczany jest łaskami słynący obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, kościół karmelitów bosych „Na Górcę” (od 2004 r. sanktuarium św. Józefa⁴⁹), a także kościół pw. św. Piotra Apostoła – sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej. W 2006 r. w Wadowicach wytyczono „Szlak Karola Wojtyły”, który prowadzi do najważniejszych obiektów związanych z dzieciństwem i młodością Jana Pawła II.

Według danych szacunkowych w ostatnich latach rodzinne miasto Jana Pawła II odwiedza w ciągu roku ponad pół miliona osób. Dokładna analiza ruchu turystycznego i pielgrzymkowego do Wadowic jest możliwa dzięki rejestracji grup turystycznych zwiedzających Muzeum – Dom Rodzinny Jana Pawła II, jaką prowadzi od 1996 r. opiekujące się muzeum siostry nazaretanki⁵⁰.

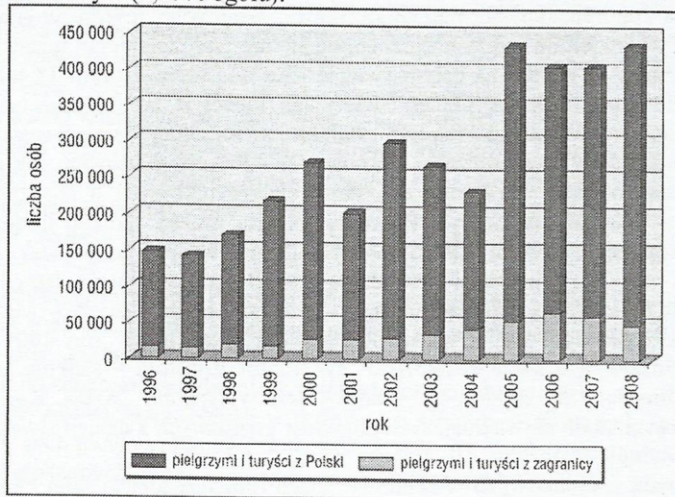
W latach 1996-2008 liczba turystów zwiedzających Dom Rodzinny Jana Pawła II wzrosła niemal trzykrotnie (w 1996 r. zarejestrowano – ponad 147 tys. zwiedzających, a w 2008 r. ponad 432 tys. osób) (ryc. 7). Największą jak dotąd liczbę zwiedzających Dom Rodzinny Jana Pawła II zarejestrowano w 2008 r. (432 tys. osób) oraz w 2005 r. – roku śmierci Sługi Bożego Jana Pawła II (431,4 tys. osób, w tym 53,8 tys. z zagranicy).

Najwięcej grup zwiedzających Muzeum rejestruje się w rocznicę urodzin Jana Pawła II (18 maja), rocznicę wyboru na Stolicę Piotrową (16 października) oraz rocznicę Jego śmierci (2 kwietnia). Od dnia śmierci Papieża, liczba odwiedzających Dom Rodzinny Jana Pawła II wynosi w sezonie średnio ponad 3 tys. osób dziennie. Turyści z zagranicy stanowią około 15% ogółu zwiedzających muzeum. Po śmierci Ojca Świętego Jana Pawła, w muzeum rejestruje się w ciągu roku ponad 50 tys. obcokrajowców (2005 r. – 53,8 tys.; 2006 r. – 64,8 tys.) z ponad 90 krajów świata. Warto zaznaczyć, że reprezentowane są wszystkie kontynenty, przy czym najwięcej turystów zagranicznych pochodzi z Europy (w 2005 r. – 83% ogółu) (ryc. 8). Wśród zwiedzających z Europy przeważają Włosi (ponad 20% ogółu) i Niemcy (ponad 10%). Z krajów pozaeuropejskich zdecydowanie dominują turyści z Ameryki Północnej (11,8% ogółu) głównie mieszkańcy Stanów Zjednoczonych (ponad 9%

⁴⁹ Sanktuarium św. Józefa na „Górcę”, może jako jedyne na świecie poszczycić się posiadaniem dwóch bezcennych relikwii Sługi Bożego Jana Pawła II. W ołtarzu głównym świątyni znajduje się łaskami słynący obraz św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus na rękach. Na wizerunku, na palcu prawej dłoni św. Józefa, znajduje się pierścień papieski, ofiarowany przez Jana Pawła karmelitom bosym w Wadowicach. Druga, bezcenna relikwia w wadowickim sanktuarium św. Józefa jest szkaplerz, który nosił Papież Polak.

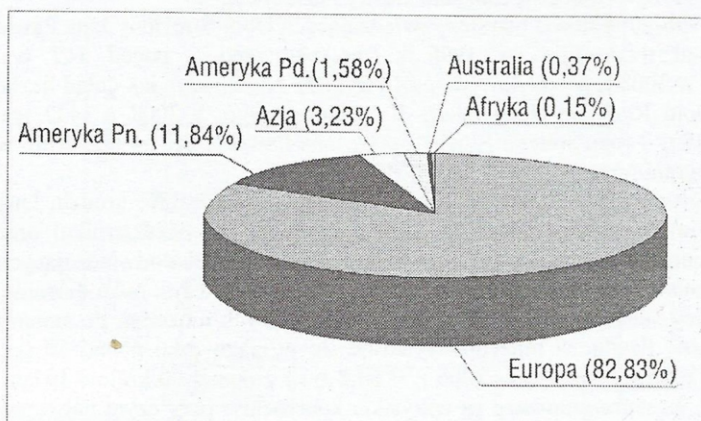
⁵⁰ Por. Mróz F., *Tu, w tym mieście, w Wadowicach, wszystko się zaczęło... Pielgrzymowanie i turystyka religijna do miasta rodzinnego Karola Wojtyły*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 18, Kraków 2007, s. 77-96.

ogółu), a także Meksyku i Kanady. W dalszej kolejności znaleźli się turyści z Azji (3,2% ogółu; głównie z Korei Południowej, Filipin i Japonii), Ameryki Południowej (1,6% ogółu; głównie z Brazylii, Ekwadoru i Argentyny), Australii i Oceanii (0,4% ogółu) oraz z Afryki (0,15% ogółu).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ksiąg pielgrzymkowych.

Ryc. 7. Grupy pielgrzymkowe przybyłe do sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach w latach 1992-2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ksiąg pielgrzymkowych.

Ryc. 8. Grupy przybywające do sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach w poszczególnych miesiącach 2000 i 2006 r.

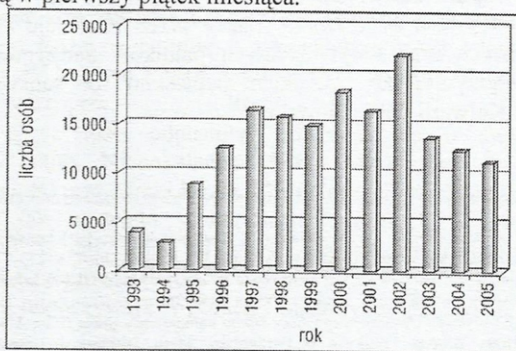
2. Sanktuaria Pańskie

Na terenie diecezji krakowskiej funkcjonuje obecnie 8 sanktuariów Pańskich. Poza omówionymi wcześniej sanktuariami w Kalwarii Zebrzydowskiej i Krakowie Lagiewnikach szerszym społecznym oddziaływaniem cieszą przede wszystkim ośrodki w Krakowie-Mogile i Alwerni.

Sanktuarium Krzyża Św. w Krakowie-Mogile należy do najważniejszych ośrodków kultu Chrystusa Ukrzyżowanego w Polsce, a o jego krajowej randze decyduje przede wszystkim wielowiekowa tradycja pielgrzymowania, bogata historia oraz wybitne walory architektoniczne i kulturowe opactwa cystersów.

Pierwsze historyczne wzmianki o kulcie wizerunku Chrystusa Ukrzyżowanego w kościele cystersów w Mogile pod Krakowem pochodzą z pierwszej połowy XIII w. W kronikach klasztornych zanotowano, że już wówczas w kościele mogiłskim doznawano wielu łask i składano pierwsze wota⁵¹. Nabożeństwo do Krzyża Św. w Mogile wzrosło po ogromnym pożarze świątyni w 1447 r., w którym ocalał tylko krucyfiks. Wiadomość o tym niezwykłym wydarzeniu rozeszła się po Krakowie i jego okolicach, a fakt ten osobiście potwierdził ówczesny biskup krakowski kardynał Zbigniew Oleśnicki.

Na przełomie lat 70. i 80. XX w. nastąpiło ożywienie ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium, a wpływ na to miała głównie działalność metropolity krakowskiego kardynała Karola Wojtyły, który wielokrotnie przewodniczył tu uroczystościom odpustowym oraz odprawił nabożeństwa. Po raz ostatni kardynał Wojtyła przybył tu w pielgrzymce dnia 17 września 1978 r. Kilka miesięcy później, 9 czerwca 1979 r., pielgrzymował do sanktuarium już jak papież Jan Paweł II. Od września 1977 r., w sanktuarium odbywają się nocne, pokutne czuwania modlitewne. Początkowo odbywały się one w każdy ostatni piątek miesiąca, a od października 1978 r. organizowane są w pierwszy piątek miesiąca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ksiąg pielgrzymkowych.

Ryc. 9. Liczba pielgrzymów przybyłych do sanktuarium Krzyża Św. w Krakowie-Mogile w zorganizowanych grupach w latach 1993-2005 (bez grup uczestniczących w czuwaniach I-piątkowych)

⁵¹ Jackiewicz K., *Miłość bez miary. Historia Cudownego Krzyża w Bazylice Ojców Cystersów w Krakowie-Mogile*, Opactwo OO. Cystersów w Mogile, Kraków 1999, s. 12.

Największe natężenie ruchu pielgrzymkowego w sanktuarium obserwuje się podczas oktawy święta Podwyższenia Krzyża Świętego (14-21 września)⁵², w trakcie Wielkiego Tygodnia oraz w każdy pierwszy piątek miesiąca. Wiele grup pielgrzymkowych rejestruje się w ośrodku również w okresie Wielkiego Postu, zwłaszcza podczas nabożeństw pasyjnych – *drogi krzyżowej* i *Gorzkich żalów*. W sezonie pielgrzymkowym, w dni świąteczne przybywają do sanktuarium setki pielgrzymów indywidualnych; są to najczęściej rodziny, które w bazylice uczestniczą w niedzielnej mszy św. i nabożeństwach⁵³.

Szczególnym kultem otaczany jest cudowny krucyfiks św. Królowej Jadwigi w Katedrze na Wawelu. Każdego dnia zatrzymują się przed nim na modlitwie grupy dzieci i młodzieży szkolnej, studenci i harcerze, a także setki osób zwiedzających katedrę. Najwięcej pielgrzymów gromadzi się pod „czarnym” krucyfiksem podczas nabożeństwa pasyjnego, odprawianego w Wielki Piątek.

Sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego w Alwerni jest bardzo znanym ośrodkiem pielgrzymkowym mieszkańców z okolic Krakowa i Górnego Śląska. W ciągu roku ośrodek odwiedza około 200 zorganizowanych grup pielgrzymkowych – łącznie ok. 15 tys. pątników. Najwięcej pielgrzymów przybywa do ośrodka z diecezji katowickiej, sosnowieckiej, gliwickiej i krakowskiej. Do sanktuarium przyjeżdżają także grupy z innych regionów Polski, głównie z diecezji w południowo-wschodniej części kraju (diecezja przemyska i tarnowska) oraz z diecezji częstochowskiej, radomskiej i poznańskiej. W sanktuarium zatrzymują się również pątnicy pielgrzymujący z Żywca i Wadowic na Jasną Górę. Bardzo często do „Pana Jezusa Cierpiącego” w Alwerni pielgrzymują pieszo mieszkańcy Kwaczały, modląc się w sanktuarium o pogodę na okres żniw i zbiorów. Wielu pielgrzymów oraz turystów przybywa do sanktuarium uczestnicząc tu w niedzielnej mszy św. i innych nabożeństwach.

Specyficznym ośrodkiem pielgrzymkowym, który łączy kult św. Brata Alberta i bł. s. Bernardyny Marii Jabłońskiej z kultem Męki Pańskiej jest sanktuarium *Ecce Homo* św. Brata Alberta w Krakowie⁵⁴. W ostatnich latach w sanktuarium rejestruje się w ciągu roku około 10 tys. osób. Najwięcej pielgrzymów przybywa do ośrodka na uroczystości odpustowe związane ze świętem św. Brata Alberta (17 czerwca) oraz w trakcie odpustu ku czci Chrystusa *Ecce Homo* (piątek przed Niedzielą Palmową). Wiele grup pielgrzymkowych oraz indywidualnych pątników zatrzymuje się w sanktuarium, podczas pielgrzymki tzw. „szlakiem papieskim” do sanktuariów w Krakowie Łagiewnikach i Kalwarii Zebrzydowskiej⁵⁵.

⁵² Odpust Podwyższenia Krzyża Św gromadzi co roku ok. 50 tys. pielgrzymów z parafii Krakowa oraz całej metropolii krakowskiej

⁵³ Por. Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Krzyża Świętego w Krakowie-Mogile*, [w:] Izmailow B. (red.), *Przyroda – Człowiek – Bóg*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2004, s. 275-276; Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do sanktuariów Krzyża Świętego w Polsce*, [w:] Ptaszyczka-Jackowska D. (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Prace Geograficzne, z. 117, Kraków 2007, s. 215-236.

⁵⁴ W sanktuarium znajduje się obraz Chrystusa Ubiczowanego *Ecce Homo* namalowany przez Brata Alberta (Adama Chmielowskiego), relikwie św. Brata Alberta i relikwie bł. Bernardyny Marii Jabłońskiej (współzałożycielki Zgromadzenia Sióstr Albertynek).

⁵⁵ Por. Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Ecce-Homo św. Brata Alberta w Krakowie*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 17, Kraków 2006, s. 137-148.

3. Sanktuaria maryjne

Sanktuaria z cudownymi wizerunkami Matki Bożej zdecydowanie dominują w sieci ośrodków pielgrzymkowych diecezji krakowskiej. Obecnie na terenie omawianej diecezji funkcjonuje 41 sanktuariów maryjnych (60% ogółu). O randze tych ośrodków świadczyć może fakt, że aż w 24 sanktuariach znajdują wizerunki Najświętszej Maryi Panny koronowane na prawie papieskim, a w 7 ośrodkach na wizerunek Matki Bożej zostały nałożone korony biskupie.

Najważniejsze znaczenie wśród analizowanych w tej grupie sanktuariów przypisuje się (obok wspomnianego już sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej) ośrodkom w Zakopanem-Krzepiówkach, Ludźmierzu oraz Krakowie. Duże znaczenie w systemie ośrodków pielgrzymkowych w Polsce posiadają także sanktuaria na Wiktorówkach (Rusinowej Polanie), w Czernej, Makowie Podhalańskim, Myślenicach i Trzebini.

Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej na Krzepiówkach w Zakopanem jest najważniejszym ośrodkiem kultu Pani Fatimskiej i jednym z najstarszych (po Turzy Śląskiej) sanktuarium fatimskim w Polsce. W ostatnich latach pielgrzymuje do niego ponad 1 mln osób z ponad 50 krajów świata⁵⁶. Opiekę duszpasterską w sanktuarium sprawują księża pallotyni, którzy od 1946 roku są krzewicielami i misjonarzami kultu Matki Bożej Fatimskiej w Polsce.

W 1951 roku wybudowano na Krzepiówkach dom i kaplicę Niepokalanego Serca Maryi, do której w 1961 r. przeniesiono kopię figury Matki Bożej Fatimskiej⁵⁷. W 1987 r. rozpoczęto budowę kościoła, która stanowi wotum dziękczynne za ocalenie życia Jana Pawła II w dniu 13 maja 1981 roku. Papież przybył do sanktuarium 7 czerwca 1997 roku – odprawił wówczas uroczystą Mszę świętą i konsekrował kościół⁵⁸.

Najważniejsze miejsce w programie duszpasterskim realizowanym w sanktuarium mają Uroczystości Fatimskie i Czuwania Fatimskie, upamiętniające objawienia Matki Bożej w Fatimie, a także nabożeństwa odprawiane w pierwsze soboty miesiąca. W każdym z tych modlitewnych spotkań bierze udział od kilkuset do kilku tysięcy wiernych.

Główne uroczystości odpustowe odbywają się w święta: Matki Bożej Fatimskiej (13 maja), Niepokalanego Serca Maryi (jest to zarazem rocznica konsekracji kościoła) oraz Matki Bożej Różańcowej (7 października).

Podobnie jak w wielu sanktuariach karpackich, w sezonie turystyczno-pielgrzymkowym, w dni wolne od pracy oraz podczas wakacji i ferii zimowych sanktuarium na Krzepiówkach odwiedza setki turystów indywidualnych i rodzin, które najczęściej odpoczywają w górach i pielgrzymują szlakiem Sługi Bożego Jana Pawła II.

Znanymi ośrodkami kultu Matki Bożej Fatimskiej w diecezji są, obok wspomnianych już Krzepiówek i Wadowic, sanktuaria w Trzebini i Krakowie-Bieńczykach.

⁵⁶ Dane uzyskane podczas rozmowy z kustoszem sanktuarium ks. Marianem Muchą SAC.

⁵⁷ Była to pierwsza kopia figury Matki Bożej Fatimskiej przywieziona do Polski.

⁵⁸ Drozdek M. (red.), *Duchowa droga Sanktuarium*, Warszawa 1997; Drozdek M. (red.), *Kościół to nie tylko budynek sakralny*, Warszawa 1997; Drozdek M. (red.), *Żywe wotum*, Warszawa 1997.

Głównym obiektem kultu w sanktuarium w Trzebini jest figura Matki Bożej Fatimskiej, którą sprowadził w 1962 r. ks. Alfons Ślusarczyk. W sanktuarium odprawiane są regularnie nabożeństwa fatimskie. Liczba wiernych biorących w nich udział nieustannie wzrasta, obecnie wynosi ponad 2 tysiące osób miesięcznie. Wzrastający ruch pielgrzymkowy stał się również podstawą do podjęcia starań o koronację figury, która odbyła się w 80. rocznicę objawień fatimskich, 13 września 1997 roku⁵⁹.

Figure Matki Bożej Fatimskiej czczoną obecnie w sanktuarium w Krakowie-Bieńczycach przywiózł z Fatimy do Nowej Huty w 1965 r. ks. Józef Gorzelany – budowniczy Arki Pana. Ks. Gorzelany zapoczątkował również w kościele nabożeństwa fatimskie, na które przybywało tysiące wiernych. Obecnie do sanktuarium pielgrzymują wierni z całej Polski, a także z Włoch, Austrii i Niemiec⁶⁰.

Ogromne znaczenie nie tylko dla mieszkańców Podhala posiada sanktuarium maryjne w Ludźmierzu, w którym od ponad sześciu wieków wielkim kultem otaczana jest łaskami słynąca figura Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Na podstawie specjalistycznych badań stwierdzono, że rzeźba ta została wykonana około 1400 roku, przez artystę z tzw. szkoły sądeckiej. Figurka ta, już od czasów średniowiecznych przyciągała liczne rzesze pielgrzymów. Obecnie sanktuarium ludźmierskie zaliczane jest do najsilniej rozwijających się w kraju ośrodków pielgrzymkowych o randze ponaddiecezjalnej (ponadregionalnej), a odwiedza je w ciągu roku około 300 tys. osób⁶¹. Przybywają tu pątnicy z najdalszych zakątków Polski, aby przed cudowną figurą Gaźdżiny Podhala szukać pocieszenia i prosić Maryję o Jej opiekę nad rodzinami, parafiami, Ojczyzną i Kościołem⁶².

Największe znaczenie w rozwoju ruchu pielgrzymkowego do Ludźmierza w ostatnim dziesięcioleciu miała wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II w sanktuarium (7 czerwca 1997 r.). Najwięcej grup w analizowanym okresie zarejestrowano w 2005 r., co należy wiązać z położeniem sanktuarium na szlaku papieskim i ożywionym ruchem pielgrzymkowym w Polsce po śmierci Papieża-Polaka. Ruch pielgrzymkowy ma wyraźnie sezonowy charakter – rozpoczyna się do pod koniec kwietnia i trwa do końca października. Największy napływ wiernych obserwuje się podczas głównego odpustu Wniebowzięcia NMP (około 50 tys. pielgrzymów). Tysiące wiernych przybywają także do sanktuarium na nabożeństwa fatimskie odprawiana od maja do października w pierwszą sobotę miesiąca.

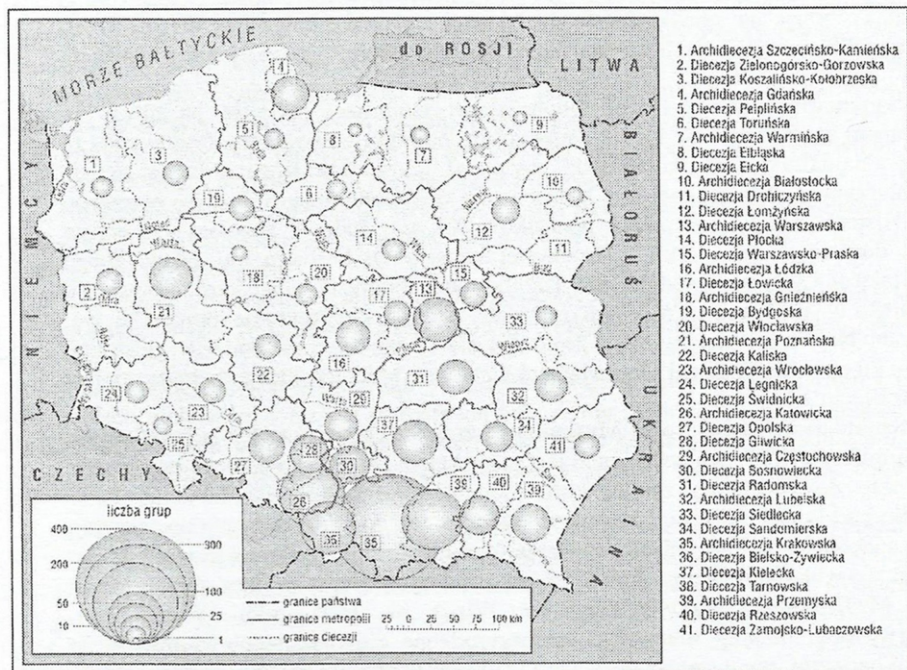
Zasięg przestrzenny oddziaływania sanktuarium w ostatnim dziesięcioleciu znacznie się powiększył. W 2007 r. w księgach pielgrzymkowych zarejestrowano grupy pątnicze z wszystkich 41 diecezji w Polsce, przy czym najwięcej z diecezji krakowskiej, bielsko-żywieckiej, katowickiej i tarnowskiej (ryc. 10).

⁵⁹ Jackowski A. (red.), *Miejsca święte Rzeczypospolitej. Leksykon*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1998, s. 327.

⁶⁰ *Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po sanktuariach maryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1999*, Siostry Niepokalanki, Szymanów 1999, s. 535-537.

⁶¹ Dane uzyskane podczas rozmowy z kustoszem sanktuarium ks. Tadeuszem Juchasem.

⁶² Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie do Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala w Ludźmierzu*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 19, Kraków 2008, s. 103-116.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ksiąg pielgrzymkowych.

Ryc. 10. Zorganizowany ruch pielgrzymkowy do sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala w Ludźmierzu w 2007 r.

Ważne miejsce wśród sanktuariów maryjnych w diecezji krakowskiej zajmuje również sanktuarium Matki Bożej Jaworzyńskiej Królowej Tatr, które położone jest na Wiktorówkach (Rusinowej Polanie), w górnej części Doliny Złotej, u podnóża szczytów: Gęsiej Szyi (1489 m) i Gołego Wierchu (1206 m n.p.m). Początki sanktuarium sięgają drugiej połowy XIX w. W końcu XIX w. miejscowy artysta wykonał kapliczkę, w której umieścił figurkę Matki Bożej Królowej Tatr, ufundowaną przez nieznanego ofiarodawcę. Obecnie w sanktuarium gromadzą się na modlitwie górale, taternicy, ratownicy Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, strażnicy Tatrzańskiego Parku Narodowego, himalaściści oraz pielgrzymi i turyści z Polski i zagranicy wypoczywający w Tatrach⁶³. Sanktuarium w ciągu roku odwiedza około 20 tys. osób, zarówno w grupach zorganizowanych jak i indywidualnie. Zasięg oddziaływania przestrzennego sanktuarium obejmuje przede wszystkim regiony południowej i centralnej Polski⁶⁴.

⁶³ Chmielarz Z., *Sanktuarium Matki Bożej Jaworzyńskiej Królowej Tatr na Wiktorówkach koło Rusinowej Polany w Tatrach Wysokich Polskich*, s. 3.

⁶⁴ Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do ośrodków pielgrzymkowych na Podhalu*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Turystyka religijna na obszarach górskich*, PPWSZ, Nowy Targ 2009, s. 185.

Początki kultu obrazu Matki Bożej Makowskiej Opiekunki Rodzin w Makowie Podhalańskim, sięgają 1590 roku. Od momentu pojawienia się obrazu w parafii cieszył się on szczególną czcią wśród wiernych, potwierdzeniem rosnącego kultu są składane na przestrzeni wieków liczne wota a także ozdabianie wizerunku kosztownymi sukniami i koronami. Uwieńczeniem wielowiekowego kultu była koronacja obrazu na prawie papieskim, której dokonał papież Jan Paweł II 10 czerwca 1979 r. na Błoniach krakowskich, podczas swojej pierwszej pielgrzymki do Polski⁶⁵.

Sanktuarium Matki Bożej Objawiającej Cudowny Medalik na Olczy w Zakopanem jest jedynym w Polsce sanktuarium pod tym wezwaniem. Przybywają tu pątnicy z najdalszych zakątków Polski, aby przed figurą Matki Bożej objawiającej się św. Katarzynie Labouré zawierzyć Maryi swoje codzienne troski i prosić o potrzebne łaski. Historia sanktuarium sięga początków XX w. Budowę kościoła rozpoczęto jednak dopiero w 1981 roku⁶⁶. Uroczystej konsekracji kościoła pw. Matki Bożej Objawiającej Cudowny Medalik św. Katarzynie Labouré dokonał kard. Franciszek Macharski w 1988 roku. W ciągu roku do ośrodka pielgrzymuje ponad 30 tys. wiernych. Najwięcej pielgrzymów gromadzi się w sanktuarium podczas głównego odpustu ku czci Matki Bożej Objawiającej Cudowny Medalik, który obchodzony jest w niedzielę po 18 lipca.

Sanktuarium Matki Bożej Myślenickiej znajdujące się w kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP w Myślenicach jest przykładem ośrodka, w którym wprowadzić nie doszło do zupełnego zaniku kultu, jednak jego poważne osłabienie, które nastąpiło pod koniec XIX w. spowodowało ośrodek ten do oddziaływania na szczyblu parafii i okolic⁶⁷. Zanim jednak to nastąpiło sanktuarium myślenickie cieszyło się niezwykle szybkim rozwojem kultu, za sprawą znajdującego się tam obrazu Matki Bożej Myślenickiej, przywiezionego z Włoch w 1596 roku. W 1633 r. zaobserwowano na nim niezwykle, nadprzyrodzone zjawiska – obraz mienił się różnymi barwami, pocił się, a z oczu Matki Boskiej popłynęły łzy. Wydarzeniom tym towarzyszyły również uzdrowienia. Kolejne lata charakteryzowały się niezwykle szybkim rozwojem kultu i sanktuarium. Wspaniały rozwój ośrodka trwał przez cały XVII i pocz. XVIII w., później uległ znacznemu osłabieniu. Obecnie pielgrzymi, głównie z Myślenic i okolic, najliczniej gromadzą się w sanktuarium podczas patronalnego odpustu w święto Narodzenia NMP⁶⁸.

4. Sanktuaria świętych i błogosławionych

W granicach diecezji krakowskiej funkcjonuje obecnie 21 ośrodków pielgrzymkowych w których rozwinięty jest szczególny kult świętych lub błogosławionych, z czego aż 17 tego typu sanktuariów znajduje się w Krakowie (ośrodki te zostaną omówione w rozdziale dotyczącym Krakowa). Czerna, Siepraw, Wadowice (sanktuarium św. Józefa) i Zakopane-Kalatówki zaliczane są do sanktuariów o znaczeniu ponaddiecezjalnym.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 201.

⁶⁶ M. Chorzępa, *Z dziejów Olczy. Historia parafii Matki Bożej Niepokalanej od Cudownego Medalika – w Zakopanem-Olczy*, Kraków 1989, s. 14-17.

⁶⁷ Sołjan I., *Ośrodki kultu maryjnego w Karpatach Polskich (1772-1992)*, IGIgP UJ, Kraków 2002, s. 87.

⁶⁸ Jackowski A., *Miejsca święte...*, op. cit., s. 211.

Pustelnia św. Brata Alberta wraz z kaplicą św. Krzyża na Kalatówkach jest ważnym miejscem kultu św. Brata Alberta Chmielowskiego i bł. Siostry Bernardyny Jabłońskiej. W 1901 roku brat Albert zbudował poniżej pustelni mały domek dla kapelana, w którym urządził sobie małą celę. Tu „kalatowski samotnik” spędzał wiele godzin na modlitwie i medytacji. W latach 70-tych XX w. w „Chatce Brata Alberta” urządzono izbę pamięci, poświęconą świętemu. Jest ona, obok kaplicy głównym miejscem odwiedzin przybyłych tu pielgrzymów i turystów⁶⁹.

Na Kalatówkach wzrastała do świętości siostra Bernardyna Maria Jabłońska – przełożona generalna albertynek, beatyfikowana 6 czerwca 1997 roku przez Papieża Jana Pawła II w Zakopanem.

Sanktuarium na Kalatówkach wielokrotnie odwiedzał ks. biskup Karol Wojtyła podczas swoich wizyt w Tatrach. Pielgrzymował tu także 6 czerwca 1997 roku, jako papież Jan Paweł II.

Warto podkreślić, w ciągu roku w Księgach Pamiątkowych sanktuarium na Kalatówkach pielgrzymi i turyści pozostawiają w sumie około 10 tysięcy wpisów. Według danych szacunkowych sióstr albertynek, które opiekują się sanktuarium, liczba odwiedzających Pustelnię św. Brata Alberta wynosi około 100 tys. osób rocznie⁷⁰.

Kościół pw. Michała Archanioła w Sieprawiu (archidiecezja krakowska) został ogłoszony sanktuarium bł. Anieli Salawy w dniu 19 marca 2004 r. Na terenie sieprawskiej parafii urodziła się i została ochrzczona przyszła błogosławiona. Kościół pw. św. Michała został wzniesiony w latach 1960-1995. W świątyni znajduje się kaplica, w której przechowywane są relikwie bł. Anieli Salawy – Patronki Nieuleczalnie Chorych. Pielgrzymi odwiedzający Siepraw zatrzymują się również na modlitwie w starym kościele pw. św. Michała Archanioła, w którym otrzymała chrzest święty bł. Aniela Salawa. Świątynia ta została odbudowana po pożarze jako wotum na 10-lecie beatyfikacji bł. Anieli.

Klasztor karmelitów bosych w Czernej posiada rangę znanego w całej Polsce sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej (obraz koronowany na prawie papieskim 17 lipca 1988 r. przez kard. Franciszka Macharskiego) oraz sanktuarium św. Rafała Józefa Kalinowskiego⁷¹. W latach 1981-1983 zbudowano w sanktuarium kaplicę w której znajduje się sarkofag z relikwiami św. Rafała oraz obraz Świętego. W ostatnich latach do sanktuarium pielgrzymuje w ciągu roku około 50 tys. osób.

5. Kraków

Wyjątkowe miejsce w diecezji zajmuje stolica metropolii – Kraków, w którym obecnie rejestruje się ponad 35 ośrodków pielgrzymkowych. Są to przede wszystkim sanktuaria świętych i błogosławionych, a także sanktuaria maryjne z koronowanymi wizerunkami Matki Bożej. Około 20% pielgrzymów odwiedzających krakowskie sanktuaria (głównie sanktuarium Bożego Miłosierdzia) stanowią obcokrajowcy. W ostatnich latach zauważalne są w mieście dwa trendy: wzrost znaczenia

⁶⁹ Por. A. Stelmach (s. Ambrozja CSAPI), *Hermitage of St. Brother Albert at Kalatówki*, „Peregrinus Cracoviensis”, 13, 2002, s. 159-166.

⁷⁰ Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do ośrodków pielgrzymkowych na Podhaju*, op. cit., s. 189-191.

⁷¹ Jackowski A., *Miejsca święte...*, op. cit., s. 211.

średniowiecznych miejsc świętych oraz powstanie nowych ośrodków pielgrzymkowych (np. sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, sanktuarium *Ecce Homo* św. Brata Alberta, czy też sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Bieńczycach)⁷².

Pielgrzymki do Krakowa rozpoczęły się już w XII w. i związane były z kultem św. Floriana i św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Jak już wspomniano wcześniej głównymi miejscami kultu św. Stanisława były kościół katedralny na Wawelu i kościół paulinów na Skalce.

W szczytowym okresie ruchu pielgrzymkowego, który przypadł na XV w. w Krakowie rejestrowano 17 *loca sacra*⁷³. Rzesze pątników ciągnęły do katedry wawelskiej i na Skalkę, by złożyć hold św. Stanisławowi Biskupowi i Męczennikowi oraz kościoła św. Floriana na Kleparzu. Celem pielgrzymek były także grób św. Jacka Odrowąża, bł. księżnej Salomei, Królowej Jadwigi i biskupa krakowskiego Jana Prandoty. W XV-wiecznym Krakowie żyło i działało sześć osób, które zmarły w opinii świętości. Byli to: Jan Kanty, Izajasz Boner, Michał Giedroyc, Stanisław Kazimierczyk, Szymon z Lipnicy oraz Świętosław zwany Milczący. Tę wyjątkową epokę określono łacińskim mianem *felix saeculum Cracoviae* – szczęśliwy wiek Krakowa. W XVI w. z kolei, ze względu na liczne kościoły w których znajdowały się cudowne wizerunki, relikwie i groby świętych i błogosławionych, Kraków zaczęto nazywać „drugim Rzymem” (*Cracovia altera Roma*)⁷⁴.

Obecnie najważniejszą rolę wśród ośrodków pielgrzymkowych Krakowa odgrywają wspomniane już sanktuaria w katedrze na Wawelu i Skalce, sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile oraz sanktuarium *Ecce Homo* św. Brata Alberta.

Należy również wspomnieć, że Kraków odwiedzają również przedstawiciele religii możeszowej, zatrzymując się na w nierozłącznie związanej z judaizmem dzielnicy Kazimierz.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza pozwoliła stwierdzić, że współczesna sieć sanktuariów w diecezji krakowskiej jest dziedzictwem wielowiekowej tradycji. Największy wpływ na ukształtowanie tej sieci miał rozwinięty w okresie średniowiecza kult świętych, nasilony w okresie odnowy potrydenckiej kult Męki Pańskiej i cudownych wizerunków, oraz kult Bożego Miłosierdzia w formach proponowanych przez św. s. Faustynę Kowalską.

Współcześnie na rozwój ruchu pielgrzymkowego do analizowanych ośrodków istotny wpływ mają następujące czynniki: tradycje pątnicze, program duszpasterski realizowany w sanktuariach, położenie w regionie turystycznym, położenie przy szlaku papieskim, szlakach turystycznych i pielgrzymkowych, dostępność komunikacyjna oraz również działalność władz kościelnych i samorządowych

⁷² Biłska Wodecka E., Soljan I., *Dziedzictwo religijne jako czynnik rozwoju turystyki na przykładzie województwa małopolskiego*, „Prace Geograficzne”, 117, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2007, s. 198.

⁷³ Jackowski A., *Kraków jako międzynarodowe centrum turystyki religijnej*, „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 109, Kraków 2008, s. 115.

⁷⁴ *Ibidem*.

promująca te ośrodki. Autorzy opracowania pragną podkreślić, że opracowanie ma charakter przyczynkowy i może stanowić podstawę do dalszych badań.

Literatura:

1. Bilśka Wodecka E., Soljan I., *Dziedzictwo religijne jako czynnik rozwoju turystyki na przykładzie województwa małopolskiego*, „Prace Geograficzne”, 117, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2007, s. 197-213.
2. Chadam A., *Misteria kalwaryjskie – powstanie i rozwój*, Przegląd Kalwaryjski, 7, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Bernardynów, Kalwaria Zebrzydowska 2002, s. 119-128.
3. Chmielarz Z., *Sanktuarium Matki Bożej Jaworzyńskiej Królowej Tatr na Wiktarówkach koło Rusinowej Polany w Tatrach Wysokich Polskich*.
4. Chorzępa, *Z dziejów Olczy. Historia parafii Matki Bożej Niepokalanej od Cudownego Medalika – w Zakopanem-Olczy*, Kraków 1989.
5. Drozdek M. (red.), *Duchowa droga Sanktuarium*, Warszawa 1997.
6. Drozdek M. (red.), *Kościół to nie tylko budynek sakralny*, Warszawa 1997.
7. Drozdek M. (red.), *Żywe wotum*, Warszawa 1997.
8. Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie do Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala w Ludźmierzu*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 19, Kraków 2008, s. 103-116.
9. Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do ośrodków pielgrzymkowych na Podhalu*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Turystyka religijna na obszarach górskich*, PPWSZ, Nowy Targ 2009, s. 173-195.
10. Jackiewicz K., *Miłość bez miary. Historia Cudownego Krzyża w Bazylice Ojców Cystersów w Krakowie-Mogile*, Opactwo OO. Cystersów w Mogile, Kraków 1999.
11. Jackowski A., *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*. Warszawa 1991.
12. Jackowski A. (red.), *Miejsca święte Rzeczypospolitej. Leksykon*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1998.
13. Jackowski A., *Pielgrzymowanie*. Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1998.
14. Jackowski A., *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, 2003, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.
15. Jackowski A., *Kraków jako międzynarodowe centrum turystyki religijnej*, „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 109, Kraków 2008, s. 114-120.
16. Kumor B. S., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. I, Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 1998.
17. Kłoczowski J. (red.), *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, t. 1, Wydawnictwo Znak, Kraków 1966.
18. Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Krzyża Świętego w Krakowie-Mogile*, [w:] Izmailów B. (red.), *Przyroda – Człowiek – Bóg*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2004, s. 271-284.
19. Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Ecce-Homo św. Brata Alberta w Krakowie*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 17, Kraków 2006, s. 137-148.

20. Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do sanktuariów Krzyża Świętego w Polsce*, [w:] Ptaszycka-Jackowska D. (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Prace Geograficzne, z 117, Kraków 2007, s. 215-236.

21. Mróz F., *Tu, w tym mieście, w Wadowicach, wszystko się zaczęło... Pielgrzymowanie i turystyka religijna do miasta rodzinnego Karola Wojtyły*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 18, Kraków 2007, s. 77-96.

22. Mróz F., *Geneza i funkcjonowanie sanktuariów Bożego Miłosierdzia w Polsce*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 19, Kraków 2008, s. 47-72.

23. Siepak E., *Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. Posłannictwo s. Faustyny*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 9, Kraków 2000, s. 41-54.

24. Soljan I., *Ośrodki kultu maryjnego w Karpatach Polskich (1772-1992)*, IGiGP UJ, Kraków 2002.

25. Wyczawski H. E., *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, Wydawnictwo OO. Bernardynów „Calvarianum”, Kalwaria Zebrzydowska 1987.

26. *Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po sanktuariach maryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1999*, Siostry Niepokalanki, Szymanów 1999.

27. Stelmach A. (s. Ambrozja CSAPI), *Hermitage of St. Brother Albert at Kalatówki*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 13, Kraków 2002, s. 159-166.

Summary

Pilgrimage and religious tourism as exemplified by pilgrimage sites in the Roman Catholic Archdiocese of Kraków

Even though we live in a more and more secularized world, in which a sense of emotional loss and emptiness is deepening, a steady increase in the number of travels characterized by religious and religious-cognitive motives has been observed for many years. In recent years, over twelve million people annually have taken part in pilgrimages to main pilgrimage sites in Poland (both of international and domestic eminence). Also, a surge in pilgrimages to sanctuaries of at least diocesan (regional) importance is noticed every year. Religious tourism is winning more and more devotees, too.

At present, there are around 800 pilgrimage sites in Poland, predominantly connected with the Roman Catholic Church. Among them, there definitely prevail Marian pilgrimage sites (around 550 sanctuaries – 70 per cent of the total number), over 220 of which possess images of Virgin Mary, crowned in compliance with papal law. As for sanctuaries of Jesus Christ, in the Polish professional literature called sanctuaries of Our Lord, there are 93 of them, which constitutes 12 percent of the total number. The remaining 150 pilgrimage sites are connected with the special worship of saints or blessed.

Against the background of the spatial location of Polish pilgrimage sites, the territory of the Archdiocese of Kraków is particularly distinctive. At present, within its boundaries there function over 70 shrines (i.e. around 10 percent of the total number of Polish pilgrimage shrines). These are sites mostly connected with the Catholic Church, predominantly Marian ones. The shrines of international eminence are the Sanctuary of Christ's Passion and Our Lady of Kalwaria in Kalwaria

Zebrzydowska, the Sanctuary of Divine Mercy in Kraków-Łagiewniki, and Wadowice, where the worship of Servant of God John Paul II is flourishing. In recent years, these three pilgrimage sites put together have been visited by over four million of people annually.

Within the boundaries of the Archdiocese of Kraków there also functions the largest and the most widely known Polish sanctuary of Our Lady of Fatima, located in Zakopane-Krzepiówki. Included in the number of sanctuaries of supraregional (supradiocesan) eminence are the Sanctuary of the Holy Cross in Kraków-Mogiła – the most important place of worship of Our Crucified Lord – and the Sanctuary of Christ Suffering in Alwernia. Of immense importance, not only to the inhabitants of Podhale, are Marian shrines in Ludźmierz, Zakopane-Olcza, Bachledówka and on Wiktorówki (Rusinowa Polana).

An exceptional place in the Archdiocese belongs to the capital of the metropoly – to Kraków with its over 35 registered pilgrimage sites. In most cases, these are sanctuaries of saints and blessed, and also Marian shrines with crowned images of Virgin Mary. What is significant, foreigners account for 20 per cent of the pilgrims visiting Kraków sanctuaries (mainly the Sanctuary of Divine Mercy).

The study outlines forms and scale of the pilgrimage movement related to pilgrimage sites in the Archdiocese of Kraków in the last decade. The spatial range of a sanctuary's influence and intensification of the pilgrimage movement in the space of the year have also been analysed in relation to selected pilgrimage sites.

M. Jasinski

Warsaw School of Economics, Poland

TOURISM AND SMALL ISLAND DEVELOPING STATES: PATH DEPENDENCE, LOCK-IN AND HISTORY

Abstract: The aim of this article is to demonstrate how the conception of path dependence can be applied in island economy research, how it can be correlated with the already worked out models of SIDS economic development: MIRAB, SITE and PROFIT. The application of path dependence conception shows the models in dynamic perspective.

Keywords: MIRAB, SITE, PROFIT, SIDS, path dependence.

Introduction

Such global tendencies as decolonization and the spread of international tourism have undoubtedly left some imprints on small island developing states (SIDS) in the past fifty years. The idea of basing the economic development on the tourism industry seemed for some newly independent island states to be the only possibility of international economic exchange. In the light of dependence theories, international division of labour pushed them to further specialization in tourism. Although they are aware of threats resulting from this specialization, more and more SIDS have been entering the international tourism market since mid seventies in the 20th century.

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ
ЛЬВІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ЯВОРІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК

Географія і туризм: європейський досвід

Матеріали
III міжнародної наукової конференції

Львів-Брюховичі
9-11 жовтня 2009 р.

Львів-2009

IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF L'VIV
GEOGRAPHY FACULTY
DEPARTMENT OF TOURISM
L'VIV CITY COUNCIL
INSTITUTE OF POST-DIPLOMA EDUCATION
JAVORIV NATIONAL NATURAL PARK

Geography and Tourism: European Experience

III Introceedings of III International Scientific Conference

Lviv-Brukhovychi
October 9-11, 2009

L'viv 2009

Pielgrzymowanie i turystyka religijna na przykładzie ośrodków pielgrzymkowych w diecezji krakowskiej

Słowa kluczowe: turystyka religijna, pielgrzymki, sanktuarium, ośrodek kultu religijnego, zasięg przestrzenny oddziaływania sanktuarium.

Key words: religious tourism, pilgrimages, sanctuary, centre of religious worship, spatial range of the influence of a sanctuary.

1. Wprowadzenie

Miejsca święte od początków historii człowieka były ośrodkami, gdzie rozwijany był kult religijny, a więc, gdzie w szczególny sposób koncentrowało się religijne życie społeczeństw. Pielgrzymki do tych miejsc – ośrodków kultu religijnego – przyczyniły się do rozwoju horyzontu poznawczego, geograficznego i kulturowo-cywilizacyjnego społeczeństw¹.

Obecnie, pomimo iż żyjemy w coraz bardziej zsekularyzowanym świecie, w którym pogłębia się poczucie zagubienia i pustki, to od wielu lat obserwuje się stały wzrost podróży o motywach religijnych i religijno-poznawczych. W pielgrzymkach tylko do głównych ośrodków pielgrzymkowych w Polsce (o zasięgu międzynarodowym i krajowym) uczestniczy w ostatnich latach ponad 12 mln osób rocznie. Z każdym rokiem rejestruje się również wzrost ruchu pielgrzymkowego w sanktuariach o randze co najmniej diecezjalnej (regionalnej). Coraz większą liczbę zwolenników zdobywa sobie także turystyka religijna.

Obecnie w Polsce rejestruje się około 800 ośrodków pielgrzymkowych związanych przede wszystkim z Kościołem rzymskokatolickim (ryc. 1). Wśród nich zdecydowanie dominują maryjne ośrodki pielgrzymkowe (około 550 sanktuariów – 70% ogółu), z których w ponad 220 znajdują się koronowane na prawie papieskim wizerunki Matki Bożej. Sanktuariów poświęconych Jezusowi Chrystusowi, nazywanych w polskiej literaturze sanktuariami Pańskimi jest 93, czyli 12% ogólnej liczby sanktuariów. W pozostałych ponad 150 ośrodkach pielgrzymkowych rozwinięty jest szczególny kult świętych lub błogosławionych.

W rozmieszczeniu przestrzennym polskich ośrodków pielgrzymkowych wyraźnie zaznacza się obszar diecezji krakowskiej. Obecnie w jej granicach funkcjonuje niemal 70 ośrodków pielgrzymkowych (tj. około 10% ogółu polskich sanktuariów). Są to ośrodki związane głównie z Kościołem katolickim, w zdecydowanej większości maryjne.

Na koncentrację sanktuariów w diecezji krakowskiej istotny wpływ miała kluczowa rola Krakowa w państwie, dobrze rozbudowana sieć placówek zakonnych, a także sama ranga biskupstwa w strukturach Kościoła w Polsce. W 1186 r. papież Urban III w bulli *In eminenti*

¹ Jackowski A., *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 13-15.

Sedis wziął w opiekę św. Piotra biskupstwo krakowskie i wydał szereg przywilejów kościelnych, dzięki którym diecezja krakowska posiadała po metropolii gnieźnieńskiej najwyższą rangę wśród pozostałych diecezji polskich. Rangę kościelną biskupstwa krakowskiego podnosił także kult i grób św. Stanisława Biskupa i Męczennika w katedrze na Wawelu². Kościół katedralny był od 1320 r. miejscem koronacji królów i królowych polskich, a od pogrzebu króla Władysława Łokietka w 1333 r. także *necropolis regum*.

Warto również podkreślić, że na terenie diecezji krakowskiej na przełomie XV/XVI w. znajdowało się około 900 kościołów parafialnych. Pod tym względem ustępowała ona tylko diecezji wrocławskiej, w której funkcjonowało ok. 1400 parafii³.

Istotne znaczenie w powstaniu i funkcjonowaniu wielu ośrodków pielgrzymkowych miała także działalność zakonów, których najwięcej placówek znajdowało się pod koniec XV w. właśnie w diecezji krakowskiej. Kraków wyróżniał się także wśród innych miast polskich największą liczbą klasztorów, których około 1500 r. było 11⁴.

2. Sanktuaria o randze międzynarodowej

Najważniejszą rolę w grupie analizowanych sanktuariów posiadają ośrodki o randze międzynarodowej: Kalwaria Zebrzydowska, Kraków-Łagiewniki oraz Wadowice. W ostatnich latach te trzy ośrodki pielgrzymkowe odwiedza w ciągu roku w sumie ponad 4 mln osób (ryc. 2).

Sanktuarium Męki Pańskiej i Matki Bożej Kalwaryjskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej jest jednym z najważniejszych ośrodków kultu religijnego w Europie. W 2008 r. to święte miejsce odwiedziło 1,5 mln osób. Międzynarodowa ranga kalwaryjskiego sanktuarium została utrwalona już na przełomie XIX i XX w. Obecnie o randze ośrodka decydują przede wszystkim jego walory religijne, kulturowe, historyczne i architektoniczne, a także połączenie kultu Męki Pańskiej z kultem maryjnym, kilkusetletnia tradycja zarówno nabożeństw kalwaryjskich i Misterium Męki Pańskiej, związki ze Sługą Bożym Janem Pawłem II⁵ oraz stale ubogacany program duszpasterski. W 1999 r. unikatowy w skali świata zabytkowy zespół architektoniczno-krajobrazowy i pielgrzymkowy (bazylika pw. Matki Bożej Anielskiej, klasztor oo. franciszkanów-bernardynów i Dróżki) w Kalwarii Zebrzydowskiej został wpisany na Listę Świa-

² Kumor B. S., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. I, Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 1998, s. 485-489.

³ Wiśniowski E., *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, [w:] Kłoczowski J. (red.), *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, t. 1, Wydawnictwo Znak, Kraków 1966, s. 272.

⁴ Kłoczowski J., *Zakony na ziemiach polskich w wiekach średnich*, [w:] Kłoczowski J. (red.), *Kościół w Polsce...*, op. cit., s. 522.

⁵ Jan Paweł II dwukrotnie podczas swoich podróży apostolskich do Polski odwiedził sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej. W trakcie pierwszej wizyty w 1979 r., Ojciec Święty nadał kościołowi Matki Bożej Anielskiej tytuł bazyliki mniejszej. Podczas drugiej pielgrzymki do Kalwarii, w dniu 19 sierpnia 2002 r. Papież przewodniczył uroczystościom związanym z jubileuszem 400-lecia sanktuarium oraz zawierzył Matce Bożej Kalwaryjskiej losy Kościoła, Polski i swoją osobę. Ze względu na więzi jakie łączyły Ojca Św. Jana Pawła II z sanktuarium, Kalwaria Zebrzydowska nazywana jest bardzo często Kalwarią Papieską.

towego Dziedzictwa UNESCO. Kalwaria Zebrzydowska należy do międzynarodowego stowarzyszenia *Europassion*, skupiającego organizatorów 60 europejskich ośrodków realizujących przedstawienia Męki Pańskiej.

Od końca lat 70. XX w., widoczny jest stały wzrost liczby pielgrzymów przybywających do Kalwarii Zebrzydowskiej. Dla przykładu można podać, że w 1970 r. zarejestrowano w sanktuarium 256 grup pielgrzymkowych, w 1975 r. – 320, w 1978 r. – 565, w 1980 r. – 1563, w 2000 r. – 2622, w 2006 – 3823, a w 2007 r. – 4135 grup⁶.

Najwięcej pątników przybywa do Kalwarii Zebrzydowskiej podczas Wielkiego Tygodnia (uroczystości połączone z Misterium Męki Pańskiej w których uczestniczy około 150 tys. pielgrzymów) oraz w sierpniu podczas kilkudniowych uroczystości odpustowych związanych ze świętem Wniebowzięcia Matki Bożej, w których uczestniczy ponad 200 tys. osób z całej Polski.

Od kilku do kilkudziesięciu tysięcy pielgrzymów bierze udział w tradycyjnych dorocznych pielgrzymkach stanowych organizowanych przez franciszkanów, a także przez różne wydziały Kurii Metropolitalnej w Krakowie: Pielgrzymce Chorych (I sobota lipca), Międzypowiatowej Pielgrzymce Strażaków i Pielgrzymce zaprzęgów konnych (sierpień), Pielgrzymce Ruchu Światło-Życie oraz Służby Liturgicznej (ostatnia sobota sierpnia), Archidiecezjalnej Pielgrzymce Rodzin (niedziela po 8 września), Małopolskiej Pielgrzymce Rzemieślników i Kupców (II niedziela września), Pielgrzymce Franciszkańskiego Zakonu Świeckich (IV niedziela września), Pielgrzymce Papieskiej Akademii Teologicznej (wrzesień) oraz Pielgrzymce Caritas Archidiecezji Krakowskiej. Bardzo licznym udziałem wiernych odznaczają się również obchody rocznic pielgrzymek Ojca Świętego Jana Pawła II (7 czerwca i 19 sierpnia) i pielgrzymki Benedykta XVI (27 maja) do kalwaryjskiego sanktuarium, a także rocznica śmierci Papieża-Polaka (2 kwietnia).

Ruch pielgrzymkowy i turystyczny do sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej ma wyraźnie charakter sezonowy. Rozpoczyna się wraz z początkiem obchodów Wielkiego Tygodnia i trwa do połowy listopada (ryc. 3). Zdecydowana większość grup pielgrzymkowych przybywa do sanktuarium w okresie od maja do października (ponad 75% ogółu), z tego w maju 20% ogółu, zaś w czerwcu i we wrześniu (15-20%). W ostatnich latach najczęściej grup rejestruje się w maju i czerwcu (dla przykładu w 2007 r. zarejestrowano w tych miesiącach odpowiednio 808 i 733 grupy). Wyraźny spadek ruchu pielgrzymkowego następuje wraz z początkiem wakacji, jednak już od połowy sierpnia następuje największe jego natężenie, związane z Wielkim Odpustem ku czci Wniebowzięcie NMP. Ruch pielgrzymkowy do sank-

⁶ Wyczawski H. E., 1987, *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, Wydawnictwo OO. Bernardynów „Calvarianum”, Kalwaria Zebrzydowska 1987, s. 227.

tuarium znacznie maleje w okresie zimowym (w grudniu w 2007 r. zarejestrowano 13 grup, w styczniu – 35, w lutym – 54, zaś w marcu 103 grupy). W sumie, w miesiącach zimowych liczba grup pielgrzymkowych przybyłych do sanktuarium nie przekracza 5% ogółu. W dni powszednie liczba osób odwiedzających sanktuarium kalwaryjskie w okresie od maja do września wynosi 2-4 tys. osób dziennie. Natomiast w dni wolne od pracy, do sanktuarium przybywa średnio 5-10 tys. pielgrzymów – w większości rodzin oraz pątników indywidualnych, którzy uczestniczą w bazylice we Mszy św.⁷, a następnie odprawiają nabożeństwa na drózkach kalwaryjskich. Specyfiką sanktuarium kalwaryjskiego jest bowiem odprawianie przez pielgrzymów nabożeństwa „drózek Pana Jezusa”, „drózek Matki Bożej” i nabożeństwa żałobnego, nazywanego „drózkami za zmarłych”.

Grupy zagraniczne stanowią ponad 10% ogółu rejestrowanych w sanktuarium grup pielgrzymkowo-turystycznych. W 2008 r. w księgach pielgrzymkowych zarejestrowano ponad 14 tys. cudzoziemców w 450 grupach z 51 krajów świata⁸ (najwięcej z Słowacji, Włoch, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Węgier, Francji, Czech, Ukrainy i Stanów Zjednoczonych (ryc. 4).

Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach to jeden najprężniej rozwijających się w ostatnim dziesięcioleciu ośrodków pielgrzymkowych na świecie. W ostatnich latach sanktuarium to odwiedza w ciągu roku około 2 mln pielgrzymów z ponad 90 krajów świata. Przedmiotem kultu w sanktuarium jest obraz Pana Jezusa Miłosiernego z podpisem „Jezu Ufam Tobie” oraz relikwie św. s. Marii Faustyny Kowalskiej, które znajdują się w kaplicy klasztornej pw. św. Józefa Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia⁹.

Pielgrzymki do kaplicy św. Józefa w Łagiewnikach rozpoczęły się już podczas II wojny światowej, wkrótce po śmierci s. Faustyny. W tym okresie kaplica została udostępniona wiernym, którzy przybywali tu aby pomodlić się przed obrazem Chrystusa Miłosiernego oraz przy grobie siostry Faustyny. Liczba pielgrzymów wzrosła po rozpoczęciu w dniu 21 października 1965 r. przez ks. arcybiskupa Karola Wojtyłę procesu informacyjnego zmarłej w opinii świętości siostry Faustyny i przeniesieniu jej doczesnych szczątków do klasztornej kaplicy. Oficjalny dekret ustanawiający sanktuarium Bożego Miłosierdzia wydał kardynał Franciszek Macharski w 1992 r.

7 czerwca 1997 r. sanktuarium w Łagiewnikach odwiedził po raz pierwszy Ojciec Święty Jan Paweł II. Papież modlił się przed cudownym wizerunkiem Jezusa Miłosiernego i

⁷ Opiekujący się sanktuarium oo. franciszkanie-bernardyni szacują, że we Mszach św. odprawianych w niedzielę i święta uczestniczy w sumie ponad 6 tys. wiernych.

⁸ Dla porównania można podać, że w maryjnych ośrodkach pielgrzymkowych w Lourdes i Fatimie rejestruje się pielgrzymów i turystów z ponad 70 krajów świata.

⁹ Por. Siepak E., *Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. Postanictwo s. Faustyny*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 9, Kraków 2000, s. 41.

relikwiach bł. s. Faustyny oraz poświęcił makietę przedstawiającą bazylikę Bożego Miłosierdzia.

W 1999 r. rozpoczęto prace budowlane nowego zespołu sanktuaryjnego. W ciągu zaledwie dwóch lat została zbudowana dwupoziomowa bazylika, wolnostojąca 76-metrowa wieża oraz budynek Centrum Apostolstwa Miłosierdzia.

Papież Jan Paweł II, podczas ostatniej pielgrzymki do Polski, nawiedzając sanktuarium w Łagiewnikach 17 sierpnia 2002 r. ogłosił ośrodek światowym centrum kultu Bożego Miłosierdzia. Jan Paweł dokonał konsekracji nowej bazyliki i uroczystego aktu zawierzenia świata Bożemu Miłosierdziu.

Wzrost ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium nastąpił po odwołaniu *Notyfikacji* w 1978 r. W okresie 1980-90 liczba grup pielgrzymkowych wzrosła ponad dziesięciokrotnie (w 1980 r. zarejestrowano 31 grup, a w 1990 r. już 330). Znaczny wzrost ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium nastąpił po beatyfikacji siostry Faustyny (18 kwietnia 1993 r.). Jeszcze w 1992 r. odnotowano w księgach pielgrzymkowych 436 grup z Polski i 55 grup zagranicznych, a w roku beatyfikacji liczby te wzrosły niemal dwukrotnie (odpowiednio 760 i 129 grup). W latach 1993-2000 liczba grup pielgrzymkowych wzrosła niemal sześciokrotnie (ryc. 5). W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej grup pielgrzymkowych przybyło do sanktuarium w 2000, 2002 i 2005 r.¹⁰

Największą liczbę wiernych w sanktuarium skupiają dwie uroczystości: święto Bożego Miłosierdzia oraz liturgiczne wspomnienie św. s. Faustyny. Szacuje się, że w odpuszcie związanym z świętem Miłosierdzia Bożego uczestniczy w ostatnich latach około 200 tys. pielgrzymów, w tym kilka tysięcy pątników z zagranicy. Dla porównania w latach 80. XX w. było to tylko kilkaset osób.

Liczba zarejestrowanych grup pielgrzymkowych z zagranicy z każdym rokiem jest coraz większa – dla przykładu w 1997 r. było ich 153, w 1999 r. – 841, a w 2001 r. 1312 grup. Szacuje się, że po kanonizacji s. Faustyny sanktuarium w Łagiewnikach, odwiedza w ciągu roku ponad 50 tys. cudzoziemców. Najwięcej pielgrzymów zagranicznych pochodzi z Europy (w 2001 r. – 76,6% ogółu), głównie ze Słowacji, Niemiec, Włoch, Austrii, Czech i Ukrainy. Z krajów pozaeuropejskich zdecydowanie dominują mieszkańcy Stanów Zjednoczonych, zaś w dalszej kolejności znalazły się pielgrzymi z Filipin, Meksyku, Kanady, Australii, Brazylii i Japonii¹¹.

Ruch pielgrzymkowy do sanktuarium trwa generalnie przez cały rok. Kaplica klasztorna pw. św. Józefa, w której znajduje się obraz Chrystusa Miłosiernego i relikwie św. Fau-

¹⁰ Mróz F., *Geneza i funkcjonowanie sanktuariów Bożego Miłosierdzia w Polsce*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 19, Kraków 2008, s. 53-54.

¹¹ *Ibidem*, s. 56.

styny, jest codziennie wypełniona pielgrzymami. Wiele grup przybywa do sanktuarium specjalnie w godzinach popołudniowych, aby tu modlić się w Godzinie Miłosierdzia. Nawet w miesiącach zimowych do ośrodka pielgrzymuje około 100 grup pielgrzymkowych miesięcznie (ryc. 6). Większość z grup wysłuchuje prelekcji głoszonych przez siostry ze Zgromadzenia Matki Bożej Miłosierdzia na temat orędzia Miłosierdzia Bożego oraz życia św. Faustyny. Prelekcje są głoszone w języku polskim, angielskim, francuskim, niemieckim, czeskim, hiszpańskim, włoskim i słowackim.

Położone na Pogórze Śląskim, nad rzeką Skawą, Wadowice, jeszcze w latach 70. XX wieku były niewielkim, niczym szczególnie się nie wyróżniającym miastem. Od blisko 30 lat znane są niemal na całym świecie jako miasto, w którym 18 maja 1920 r. urodził się Karol Wojtyła, Ojciec Święty Jan Paweł II. To bezsprzecznie związki jakie łączyły Wielkiego Papieża Polaka z rodzinną miejscowością, przyczyniły się do rozwoju i wzrostu rangi tego ośrodka. Obecnie Wadowice, jak już wspomniano należą do nielicznej grupy ośrodków pielgrzymkowych o znaczeniu międzynarodowym. Niemal, na każdym kroku w mieście można spotkać miejsca związane z młodzieńczym życiem Karola Wojtyły. Przybywający do papieskiego miasta pielgrzymi i turyści, najczęściej odwiedzają Dom Rodzinny Papieża, bazylikę Ofiarowania NMP, w której od ponad stu lat otaczany jest łaskami słynący Matki Bożej Nieustającej Pomocy, kościół karmelitów bosych „Na Górcie” (od 2004 r. sanktuarium św. Józefa¹²), a także kościół pw. św. Piotra Apostoła – sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej. W 2006 r. w Wadowicach wytyczono „Szlak Karola Wojtyły”, który prowadzi do najważniejszych obiektów związanych z dzieciństwem i młodością Jana Pawła II.

Według danych szacunkowych w ostatnich latach rodzinne miasto Jana Pawła II odwiedza w ciągu roku ponad pół miliona osób. Dokładna analiza ruchu turystycznego i pielgrzymkowego do Wadowic jest możliwa dzięki rejestracji grup turystycznych zwiedzających Muzeum – Dom Rodzinny Jana Pawła II, jaką prowadzą od 1996 r. opiekujące się muzeum siostry nazaretanki¹³.

W latach 1996-2008 liczba turystów zwiedzających Dom Rodzinny Jana Pawła II wzrosła niemal trzykrotnie (w 1996 r. zarejestrowano – ponad 147 tys. zwiedzających, a w 2008 r. ponad 432 tys. osób) (ryc. 7). Największą jak dotąd liczbę zwiedzających Dom Ro-

¹² Sanktuarium św. Józefa na „Górcie”, może jako jedyne na świecie poszczycić się posiadaniem dwóch bezcennych relikwii Sługi Bożego Jana Pawła II. W ołtarzu głównym świątyni znajduje się łaskami słynący obraz św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus na rękach. Na wizerunku, na palcu prawej dłoni św. Józefa, znajduje się pierścień papieski, ofiarowany przez Jana Pawła karmelitom bosym w Wadowicach. Drugą, bezcenną relikwią w wadowickim sanktuarium św. Józefa jest szkaplerz, który nosił Papież Polak.

¹³ Por. Mróz F., *Tu, w tym mieście, w Wadowicach, wszystko się zaczęło... Pielgrzymowanie i turystyka religijna do miasta rodzinnego Karola Wojtyły*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 18, Kraków 2007, s. 77-96.

dzinny Jana Pawła II zarejestrowano w 2008 r. (432 tys. osób) oraz w 2005 r. – roku śmierci Sługi Bożego Jana Pawła II (431,4 tys. osób, w tym 53,8 tys. z zagranicy).

Najwięcej grup zwiedzających Muzeum rejestruje się w rocznicę urodzin Jana Pawła II (18 maja), rocznicę wyboru na Stolicę Piotrową (16 października) oraz rocznicę Jego śmierci (2 kwietnia). Od dnia śmierci Papieża, liczba odwiedzających Dom Rodzinny Jana Pawła II wynosi w sezonie średnio ponad 3 tys. osób dziennie. Turyści z zagranicy stanowią około 15% ogółu zwiedzających muzeum. Po śmierci Ojca Świętego Jana Pawła, w muzeum rejestruje się w ciągu roku ponad 50 tys. obcokrajowców (2005 r. – 53,8 tys.; 2006 r. – 64,8 tys.) z ponad 90 krajów świata. Warto zaznaczyć, że reprezentowane są wszystkie kontynenty, przy czym najwięcej turystów zagranicznych pochodzi z Europy (w 2005 r. – 83% ogółu) (ryc. 8). Wśród zwiedzających z Europy przeważają Włosi (ponad 20% ogółu) i Niemcy (ponad 10%). Z krajów pozaeuropejskich zdecydowanie dominują turyści z Ameryki Północnej (11,8% ogółu) głównie mieszkańcy Stanów Zjednoczonych (ponad 9% ogółu), a także Meksyku i Kanady. W dalszej kolejności znaleźli się turyści z Azji (3,2% ogółu; głównie z Korei Południowej, Filipin i Japonii), Ameryki Południowej (1,6% ogółu; głównie z Brazylii, Ekwadoru i Argentyny), Australii i Oceanii (0,4% ogółu) oraz z Afryki (0,15% ogółu).

2. Sanktuaria Pańskie

Na terenie diecezji krakowskiej funkcjonuje obecnie 8 sanktuariów Pańskich. Poza omówionymi wcześniej sanktuariami w Kalwarii Zebrzydowskiej i Krakowie Łagiewnikach szerszym społecznym oddziaływaniem cieszą przede wszystkim ośrodki w Krakowie-Mogile i Alwerni.

Sanktuarium Krzyża Św. w Krakowie-Mogile należy do najważniejszych ośrodków kultu Chrystusa Ukrzyżowanego w Polsce, a o jego krajowej randze decyduje przede wszystkim wielowiekowa tradycja pielgrzymowania, bogata historia oraz wybitne walory architektoniczne i kulturowe opactwa cystersów.

Pierwsze historyczne wzmianki o kulcie wizerunku Chrystusa Ukrzyżowanego w kościele cystersów w Mogile pod Krakowem pochodzą z pierwszej połowy XIII w. W kronikach klasztornych zanotowano, że już wówczas w kościele mogińskim doznawano wielu łask i składano pierwsze wota¹⁴. Nabożeństwo do Krzyża Św. w Mogile wzrosło po ogromnym pożarze świątyni w 1447 r., w którym ocalał tylko krucyfiks. Wiadomość o tym niezwykłym wydarzeniu rozeszła się po Krakowie i jego okolicach, a fakt ten osobiście potwierdził ówczesny biskup krakowski kardynał Zbigniew Oleśnicki.

¹⁴ Jackiewicz K., *Miłość bez miary. Historia Cudownego Krzyża w Bazylice Ojców Cystersów w Krakowie-Mogile*, Opactwo OO. Cystersów w Mogile, Kraków 1999, s. 12.

Na przełomie lat 70. i 80. XX w. nastąpiło ożywienie ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium, a wpływ na to miała głównie działalność metropolity krakowskiego kardynała Karola Wojtyły, który wielokrotnie przewodniczył tu uroczystościom odpustowym oraz odprawiał nabożeństwa. Po raz ostatni kardynał Wojtyła przybył tu w pielgrzymce dnia 17 września 1978 r. Kilka miesięcy później, 9 czerwca 1979 r., pielgrzymował do sanktuarium już jak papież Jan Paweł II. Od września 1977 r., w sanktuarium odbywają się nocne, pokutne czuwania modlitewne. Początkowo odbywały się one w każdy ostatni piątek miesiąca, a od października 1978 r. organizowane są w pierwszy piątek miesiąca.

Największe natężenie ruchu pielgrzymkowego w sanktuarium obserwuje się podczas oktawy święta Podwyższenia Krzyża Świętego (14-21 września)¹⁵, w trakcie Wielkiego Tygodnia oraz w każdy pierwszy piątek miesiąca. Wiele grup pielgrzymkowych rejestruje się w ośrodku również w okresie Wielkiego Postu, zwłaszcza podczas nabożeństw pasyjnych – *drogi krzyżowej* i *Gorzkich żalów*. W sezonie pielgrzymkowym, w dni świąteczne przybywają do sanktuarium setki pielgrzymów indywidualnych; są to najczęściej rodziny, które w bazylice uczestniczą w niedzielnej mszy św. i nabożeństwach¹⁶.

Szczególnym kultem otaczany jest cudowny krucyfiks św. Królowej Jadwigi w Katedrze na Wawelu. Każdego dnia zatrzymują się przed nim na modlitwie grupy dzieci i młodzieży szkolnej, studenci i harcerze, a także setki osób zwiedzających katedrę. Najwięcej pielgrzymów gromadzi się pod „czarnym” krucyfiksem podczas nabożeństwa pasyjnego, odprawianego w Wielki Piątek.

Sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego w Alwerni jest bardzo znanym ośrodkiem pielgrzymkowym mieszkańców z okolic Krakowa i Górnego Śląska. W ciągu roku ośrodek odwiedza około 200 zorganizowanych grup pielgrzymkowych – łącznie ok. 15 tys. pątników. Najwięcej pielgrzymów przybywa do ośrodka z diecezji katowickiej, sosnowieckiej, gliwickiej i krakowskiej. Do sanktuarium przyjeżdżają także grupy z innych regionów Polski, głównie z diecezji w południowo-wschodniej części kraju (diecezja przemyska i tarnowska) oraz z diecezji częstochowskiej, radomskiej i poznańskiej. W sanktuarium zatrzymują się również pątnicy pielgrzymujący z Żywca i Wadowic na Jasną Górę. Bardzo często do „Pana Jezusa Cierpiącego” w Alwerni pielgrzymują pieszo mieszkańcy Kwaczały, modląc się w sanktuarium o pogodę na okres żniw i zbiorów. Wielu pielgrzymów oraz turystów przybywa do sanktuarium uczestnicząc tu w niedzielnej mszy św. i innych nabożeństwach.

¹⁵ Odpust Podwyższenia Krzyża Św gromadzi co roku ok. 50 tys. pielgrzymów z parafii Krakowa oraz całej metropolii krakowskiej

¹⁶ Por. Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Krzyża Świętego w Krakowie-Mogile*, [w:] Izmailów B. (red.), *Przyroda – Człowiek – Bóg*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2004, s. 275-276; Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do sanktuariów Krzyża Świętego w Polsce*, [w:] Ptaszycka-Jackowska D. (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Prace Geograficzne, z. 117, Kraków 2007, s. 215-236.

Specyficznym ośrodkiem pielgrzymkowym, który łączy kult św. Brata Alberta i bł. s. Bernardyny Marii Jabłońskiej z kultem Męki Pańskiej jest sanktuarium *Ecce Homo* św. Brata Alberta w Krakowie¹⁷. W ostatnich latach w sanktuarium rejestruje się w ciągu roku około 10 tys. osób. Najwięcej pielgrzymów przybywa do ośrodka na uroczystości odpustowe związane ze świętem św. Brata Alberta (17 czerwca) oraz w trakcie odpustu ku czci Chrystusa *Ecce Homo* (piątek przed Niedzielą Palmową). Wiele grup pielgrzymkowych oraz indywidualnych pątników zatrzymuje się w sanktuarium, podczas pielgrzymki tzw. „szlakiem papieskim” do sanktuariów w Krakowie Łagiewnikach i Kalwarii Zebrzydowskiej¹⁸.

3. Sanktuaria maryjne

Sanktuaria z cudownymi wizerunkami Matki Bożej zdecydowanie dominują w sieci ośrodków pielgrzymkowych diecezji krakowskiej. Obecnie na terenie omawianej diecezji funkcjonuje 41 sanktuariów maryjnych (60% ogółu). O randze tych ośrodków świadczyć może fakt, że aż w 24 sanktuariach znajdują wizerunki Najświętszej Maryi Panny koronowane na prawie papieskim, a w 7 ośrodkach na wizerunek Matki Bożej zostały nałożone korony biskupie.

Najważniejsze znaczenie wśród analizowanych w tej grupie sanktuariów przypisuje się (obok wspomnianego już sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej) ośrodkom w Zakopanem-Krzeptówkach, Ludźmierzu oraz Krakowie. Duże znaczenie w systemie ośrodków pielgrzymkowych w Polsce posiadają także sanktuaria na Wiktorówkach (Rusinowej Polanie), w Czernej, Makowie Podhalańskim, Myślenicach i Trzebini.

Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej na Krzeptówkach w Zakopanem jest najważniejszym ośrodkiem kultu Pani Fatimskiej i jednym z najstarszych (po Turzy Śląskiej) sanktuarium fatimskim w Polsce. W ostatnich latach pielgrzymuje do niego ponad 1 mln osób z ponad 50 krajów świata¹⁹. Opiekę duszpasterską w sanktuarium sprawują księża pallotyni, którzy od 1946 roku są krzewicielami i misjonarzami kultu Matki Bożej Fatimskiej w Polsce.

W 1951 roku wybudowano na Krzeptówkach dom i kaplicę Niepokalanego Serca Maryi, do której w 1961 r. przeniesiono kopię figury Matki Bożej Fatimskiej²⁰. W 1987 r. rozpoczęto budowę kościoła, która stanowi wotum dziękczynne za ocalenie życia Jana Pawła II w

¹⁷ W sanktuarium znajduje się obraz Chrystusa Ubiczowanego *Ecce Homo* namalowany przez Brata Alberta (Adama Chmielowskiego), relikwie św. Brata Alberta i relikwie bł. Bernardyny Marii Jabłońskiej (współzałożycielki Zgromadzenie Sióstr Albertynek).

¹⁸ Por. Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Ecce-Homo św. Brata Alberta w Krakowie*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 17, Kraków 2006, s. 137-148.

¹⁹ Dane uzyskane podczas rozmowy z kustoszem sanktuarium ks. Marianem Muchą SAC.

²⁰ Była to pierwsza kopia figury Matki Bożej Fatimskiej przywieziona do Polski.

dniu 13 maja 1981 roku. Papież przybył do sanktuarium 7 czerwca 1997 roku – odprawił wówczas uroczystą Mszę świętą i konsekrował kościół²¹.

Najważniejsze miejsce w programie duszpasterskim realizowanym w sanktuarium mają Uroczystości Fatimskie i Czuwania Fatimskie, upamiętniające objawienia Matki Bożej w Fatimie, a także nabożeństwa odprawiane w pierwsze soboty miesiąca. W każdym z tych modlitewnych spotkań bierze udział od kilkuset do kilku tysięcy wiernych.

Główne uroczystości odpustowe odbywają się w święta: Matki Bożej Fatimskiej (13 maja), Niepokalanego Serca Maryi (jest to zarazem rocznica konsekracji kościoła) oraz Matki Bożej Różańcowej (7 października).

Podobnie jak w wielu sanktuariach karpackich, w sezonie turystyczno-pielgrzymkowym, w dni wolne od pracy oraz podczas wakacji i ferii zimowych sanktuarium na Krzeptówkach odwiedza setki turystów indywidualnych i rodzin, które najczęściej odpoczywają w górach i pielgrzymują szlakiem Sługi Bożego Jana Pawła II.

Znanymi ośrodkami kultu Matki Bożej Fatimskiej w diecezji są, obok wspomnianych już Krzeptówek i Wadowic, sanktuaria w Trzebini i Krakowie-Bieńczycach.

Głównym obiektem kultu w sanktuarium w Trzebini jest figura Matki Bożej Fatimskiej, którą sprowadził w 1962 r. ks. Alfons Ślusarczyk. W sanktuarium odprawiane są regularnie nabożeństwa fatimskie. Liczba wiernych biorących w nich udział nieustannie wzrasta, obecnie wynosi ponad 2 tysiące osób miesięcznie. Wzrastający ruch pielgrzymkowy stał się również podstawą do podjęcia starań o koronację figury, która odbyła się w 80. rocznicę objawień fatimskich, 13 września 1997 roku²².

Figurę Matki Bożej Fatimskiej czczoną obecnie w sanktuarium w Krakowie-Bieńczycach przywiózł z Fatimy do Nowej Huty w 1965 r. ks. Józef Gorzelany – budowniczy Arki Pana. Ks. Gorzelany zapoczątkował również w kościele nabożeństwa fatimskie, na które przybywało tysiące wiernych. Obecnie do sanktuarium pielgrzymują wierni z całej Polski, a także z Włoch, Austrii i Niemiec²³.

Ogromne znaczenie nie tylko dla mieszkańców Podhala posiada sanktuarium maryjne w Ludźmierzu, w którym od ponad sześciu wieków wielkim kultem otaczana jest łaskami słynąca figura Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Na podstawie specjalistycznych badań stwierdzono, że rzeźba ta została wykonana około 1400 roku, przez artystę z tzw. szkoły sądeckiej. Figurka ta, już od czasów średniowiecznych przyciągała liczne rzesze pielgrzymów. Obecnie sanktuarium ludźmierskie zaliczane jest do najprężniej rozwijających się w kraju

²¹ Drozdek M. (red.), *Duchowa droga Sanktuarium*, Warszawa 1997; Drozdek M. (red.), *Kościół to nie tylko budynek sakralny*, Warszawa 1997; Drozdek M. (red.), *Żywe wotum*, Warszawa 1997.

²² Jackowski A. (red.), *Miejsca święte Rzeczypospolitej. Leksykon*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1998, s. 327.

²³ *Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po sanktuariach maryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1999*, Siostry Niepokalaneki, Szymanów 1999, s. 535-537.

ośrodków pielgrzymkowych o randze ponaddiecezjalnej (ponadregionalnej), a odwiedza je w ciągu roku około 300 tys. osób²⁴. Przybywają tu pątnicy z najdalszych zakątków Polski, aby przed cudowną figurą Gaździny Podhala szukać pocieszenia i prosić Maryję o Jej opiekę nad rodzinami, parafiami, Ojczyzną i Kościołem²⁵.

Największe znaczenie w rozwoju ruchu pielgrzymkowego do Ludźmierza w ostatnim dziesięcioleciu miała wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II w sanktuarium (7 czerwca 1997 r.). Najwięcej grup w analizowanym okresie zarejestrowano w 2005 r., co należy wiązać z położeniem sanktuarium na szlaku papieskim i ożywionym ruchem pielgrzymkowym w Polsce po śmierci Papieża-Polaka. Ruch pielgrzymkowy ma wyraźnie sezonowy charakter – rozpoczyna się do pod koniec kwietnia i trwa do końca października. Największy napływ wiernych obserwuje się podczas głównego odpustu Wniebowzięcia NMP (około 50 tys. pielgrzymów). Tysiące wiernych przybywają także do sanktuarium na nabożeństwa fatimskie odprawiana od maja do października w pierwszą sobotę miesiąca.

Zasięg przestrzenny oddziaływania sanktuarium w ostatnim dziesięcioleciu znacznie się powiększył. W 2007 r. w księgach pielgrzymkowych zarejestrowano grupy pątnicze z wszystkich 41 diecezji w Polsce, przy czym najwięcej z diecezji krakowskiej, bielsko-żywieckiej, katowickiej i tarnowskiej (ryc. 10).

Ważne miejsce wśród sanktuariów maryjnych w diecezji krakowskiej zajmuje również sanktuarium Matki Bożej Jaworzyńskiej Królowej Tatr, które położone jest na Wiktorówkach (Rusinowej Polanie), w górnej części Doliny Złotej, u podnóża szczytów: Gęsiej Szyi (1489 m) i Gołego Wierchu (1206 m n.p.m). Początki sanktuarium sięgają drugiej połowy XIX w. W końcu XIX w. miejscowy artysta wykonał kapliczkę, w której umieścił figurkę Matki Bożej Królowej Tatr, ufundowaną przez nieznanego ofiarodawcę. Obecnie w sanktuarium gromadzą się na modlitwie górale, taternicy, ratownicy Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, strażnicy Tatrzańskiego Parku Narodowego, himalaisci oraz pielgrzymi i turyści z Polski i zagranicy wypoczywający w Tatrach²⁶. Sanktuarium w ciągu roku odwiedza około 20 tys. osób, zarówno w grupach zorganizowanych jak i indywidualnie. Zasięg oddziaływania przestrzennego sanktuarium obejmuje przede wszystkim regiony południowej i centralnej Polski²⁷.

²⁴ Dane uzyskane podczas rozmowy z kustoszem sanktuarium ks. Tadeuszem Juchasem.

²⁵ Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie do Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala w Ludźmierzu*, „*Peregrinus Cracoviensis*”, z. 19, Kraków 2008, s. 103-116.

²⁶ Chmielarz Z., *Sanktuarium Matki Bożej Jaworzyńskiej Królowej Tatr na Wiktorówkach koło Rusinowej Polany w Tatrach Wysokich Polskich*, s. 3.

²⁷ Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do ośrodków pielgrzymkowych na Podhalu*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Turystyka religijna na obszarach górskich*, PPWSZ, Nowy Targ 2009, s. 185.

Początki kultu obrazu Matki Bożej Makowskiej Opiekunki Rodzin w Makowie Podhalańskim, sięgają 1590 roku. Od momentu pojawienia się obrazu w parafii cieszył się on szczególną czcią wśród wiernych, potwierdzeniem rosnącego kultu są składane na przestrzeni wieków liczne wota a także ozdabianie wizerunku kosztownymi sukniami i koronami. Uwieńczeniem wielowiekowego kultu była koronacja obrazu na prawie papieskim, której dokonał papież Jan Paweł II 10 czerwca 1979 r. na Błoniach krakowskich, podczas swojej pierwszej pielgrzymki do Polski²⁸.

Sanktuarium Matki Bożej Objawiającej Cudowny Medalik na Olczy w Zakopanem jest jedynym w Polsce sanktuarium pod tym wezwaniem. Przybywają tu pątnicy z najdalszych zakątków Polski, aby przed figurą Matki Bożej objawiającej się św. Katarzynie Labouré zawierzyć Maryi swoje codzienne troski i prosić o potrzebne łaski. Historia sanktuarium sięga początków XX w. Budowę kościoła rozpoczęto jednak dopiero w 1981 roku²⁹. Uroczystej konsekracji kościoła pw. Matki Bożej Objawiającej Cudowny Medalik św. Katarzynie Labouré dokonał kard. Franciszek Macharski w 1988 roku. W ciągu roku do ośrodka pielgrzymuje ponad 30 tys. wiernych. Najwięcej pielgrzymów gromadzi się w sanktuarium podczas głównego odpustu ku czci Matki Bożej Objawiającej Cudowny Medalik, który obchodzony jest w niedzielę po 18 lipca.

Sanktuarium Matki Bożej Myślenickiej znajdujące się w kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP w Myślenicach jest przykładem ośrodka, w którym wprawdzie nie doszło do zupełnego zaniku kultu, jednak jego poważne osłabienie, które nastąpiło pod koniec XIX w. spowodowało ośrodek ten do oddziaływania na szczeblu parafii i okolic³⁰. Zanim jednak to nastąpiło sanktuarium myślenickie cieszyło się niezwykle szybkim rozwojem kultu, za sprawą znajdującego się tam obrazu Matki Bożej Myślenickiej, przywiezionego z Włoch w 1596 roku. W 1633 r. zaobserwowano na nim niezwykle, nadprzyrodzone zjawiska – obraz mienił się różnymi barwami, pocił się, a z oczu Matki Boskiej popłynęły łzy. Wydarzeniom tym towarzyszyły również uzdrowienia. Kolejne lata charakteryzowały się niezwykle szybkim rozwojem kultu i sanktuarium. Wspaniały rozwój ośrodka trwał przez cały XVII i pocz. XVIII w., później uległ znacznemu osłabieniu. Obecnie pielgrzymi, głównie z Myślenic i okolic, najliczniej gromadzą się w sanktuarium podczas patronalnego odpustu w święto Narodzenia NMP³¹.

4. Sanktuaria świętych i błogosławionych

²⁸ *Ibidem*, s. 201.

²⁹ M. Chorzępa, *Z dziejów Olczy. Historia parafii Matki Bożej Niepokalanej od Cudownego Medalika – w Zakopanem-Olczy*, Kraków 1989, s. 14-17.

³⁰ Sołjan I., *Ośrodki kultu maryjnego w Karpatach Polskich (1772-1992)*, IGiGP UJ, Kraków 2002, s. 87.

³¹ Jackowski A., *Miejsca święte...*, *op. cit.*, s. 211.

W granicach diecezji krakowskiej funkcjonuje obecnie 21 ośrodków pielgrzymkowych w których rozwinięty jest szczególny kult świętych lub błogosławionych, z czego aż 17 tego typu sanktuariów znajduje się w Krakowie (ośrodki te zostaną omówione w rozdziale dotyczącym Krakowa). Czerna, Siepraw, Wadowice (sanktuarium św. Józefa) i Zakopane-Kalatówki zaliczane są do sanktuariów o znaczeniu ponaddiecezjalnym.

Pustelnia św. Brata Alberta wraz z kaplicą św. Krzyża na Kalatówkach jest ważnym miejscem kultu św. Brata Alberta Chmielowskiego i bł. Siostry Bernardyny Jabłońskiej. W 1901 roku brat Albert zbudował poniżej pustelni mały domek dla kapelana, w którym urządził sobie małą celę. Tu „kalatowski samotnik” spędzał wiele godzin na modlitwie i medytacji. W latach 70-tych XX w. w „Chatce Brata Alberta” urządzono izbę pamięci, poświęconą świętemu. Jest ona, obok kaplicy głównym miejscem odwiedzin przybyłych tu pielgrzymów i turystów³².

Na Kalatówkach wzrastała do świętości siostra Bernardyna Maria Jabłońska – przełożona generalna albertynek, beatyfikowana 6 czerwca 1997 roku przez Papieża Jana Pawła II w Zakopanem.

Sanktuarium na Kalatówkach wielokrotnie odwiedzał ks. biskup Karol Wojtyła podczas swoich wizyt w Tatrach. Pielgrzymował tu także 6 czerwca 1997 roku, jako papież Jan Paweł II.

Warto podkreślić, w ciągu roku w Księgach Pamiątkowych sanktuarium na Kalatówkach pielgrzymi i turyści pozostawiają w sumie około 10 tysięcy wpisów. Według danych szacunkowych siostr albertynek, które opiekują się sanktuarium, liczba odwiedzających Pustelnię św. Brata Alberta wynosi około 100 tys. osób rocznie³³.

Kościół pw. Michała Archanioła w Sieprawiu (archidiecezja krakowska) został ogłoszony sanktuarium bł. Anieli Salawy w dniu 19 marca 2004 r. Na terenie sieprawskiej parafii urodziła się i została ochrzczona przyszła błogosławiona. Kościół pw. św. Michała został wzniesiony w latach 1960-1995. W świątyni znajduje się kaplica, w której przechowywane są relikwie bł. Anieli Salawy – Patronki Nieuleczalnie Chorych. Pielgrzymi odwiedzający Siepraw zatrzymują się również na modlitwie w starym kościele pw. św. Michała Archanioła, w którym otrzymała chrzest święty bł. Aniela Salawa. Świątynia ta została odbudowana po pożarze jako wotum na 10-lecie beatyfikacji bł. Anieli.

Klasztor karmelitów bosych w Czernej posiada rangę znanego w całej Polsce sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej (obraz koronowany na prawie papieskim 17 lipca 1988 r.

³² Por. A. Stelmach (s. Ambrozja CSAPI), *Hermitage of St. Brother Albert at Kalatówki*, „Peregrinus Cracoviensis”, 13, 2002, s. 159-166.

³³ Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do ośrodków pielgrzymkowych na Podhalu*, op. cit., s. 189-191.

przez kard. Franciszka Macharskiego) oraz sanktuarium św. Rafała Józefa Kalinowskiego³⁴. W latach 1981-1983 zbudowano w sanktuarium kaplicę w której znajduje się sarkofag z relikwiami św. Rafała oraz obraz Świętego. W ostatnich latach do sanktuarium pielgrzymuje w ciągu roku około 50 tys. osób.

5. Kraków

Wyjątkowe miejsce w diecezji zajmuje stolica metropolii – Kraków, w którym obecnie rejestruje się ponad 35 ośrodków pielgrzymkowych. Są to przede wszystkim sanktuaria świętych i błogosławionych, a także sanktuaria maryjne z koronowanymi wizerunkami Matki Bożej. Około 20% pielgrzymów odwiedzających krakowskie sanktuaria (głównie sanktuarium Bożego Miłosierdzia) stanowią obcokrajowcy. W ostatnich latach zauważalne są w mieście dwa trendy: wzrost znaczenia średniowiecznych miejsc świętych oraz powstanie nowych ośrodków pielgrzymkowych (np. sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, sanktuarium *Ecce Homo* św. Brata Alberta, czy też sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Bieńczycach)³⁵.

Pielgrzymki do Krakowa rozpoczęły się już w XII w. i związane były z kultem św. Floriana i św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Jak już wspomniano wcześniej głównymi miejscami kultu św. Stanisława były kościół katedralny na Wawelu i kościół paulinów na Skałce.

W szczytowym okresie ruchu pielgrzymkowego, który przypadł na XV w. w Krakowie rejestrowano 17 *loca sacra*³⁶. Rzesze pątników ciągnęły do katedry wawelskiej i na Skałkę, by złożyć hołd św. Stanisławowi Biskupowi i Męczennikowi oraz kościoła św. Floriana na Kleparzu. Celem pielgrzymek były także grób św. Jacka Odrowąża, bł. księżnej Salomei, Królowej Jadwigi i biskupa krakowskiego Jana Prandoty. W XV-wiecznym Krakowie żyło i działało sześć osób, które zmarły w opinii świętości. Byli to: Jan Kanty, Izajasz Boner, Michał Giedroyc, Stanisław Kazimierczyk, Szymon z Lipnicy oraz Świętosław zwany Milczący. Tę wyjątkową epokę określono łacińskim mianem *felix saeculum Cracoviae* – szczęśliwy wiek Krakowa. W XVI w. z kolei, ze względu na liczne kościoły w których znajdowały się cudowne wizerunki, relikwie i groby świętych i błogosławionych, Kraków zaczęto nazywać „drugim Rzymem” (*Cracovia altera Roma*)³⁷.

³⁴ Jackowski A., *Miejsca święte...*, *op. cit.*, s. 211.

³⁵ Bilka Wodecka E., Soljan I., *Dziedzictwo religijne jako czynnik rozwoju turystyki na przykładzie województwa małopolskiego*, „Prace Geograficzne”, 117, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2007, s. 198.

³⁶ Jackowski A., *Kraków jako międzynarodowe centrum turystyki religijnej*, „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 109, Kraków 2008, s. 115.

³⁷ *Ibidem*.

Obecnie najważniejszą rolę wśród ośrodków pielgrzymkowych Krakowa odgrywają wspomniane już sanktuaria w katedrze na Wawelu i Skałce, sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile oraz sanktuarium *Ecce Homo* św. Brata Alberta.

Należy również wspomnieć, że Kraków odwiedzają również przedstawiciele religii mojżeszowej, zatrzymując się na w nierozłącznie związanej z judaizmem dzielnicy Kazimierz.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza pozwoliła stwierdzić, że współczesna sieć sanktuariów w diecezji krakowskiej jest dziedzictwem wielowiekowej tradycji. Największy wpływ na ukształtowanie tej sieci miał rozwinięty w okresie średniowiecza kult świętych, nasilony w okresie odnowy potrydenckiej kult Męki Pańskiej i cudownych wizerunków, oraz kult Bożego Miłosierdzia w formach proponowanych przez św. s. Faustynę Kowalską.

Współcześnie na rozwój ruchu pielgrzymkowego do analizowanych ośrodków istotny wpływ mają następujące czynniki: tradycje pątnicze, program duszpasterski realizowany w sanktuariach, położenie w regionie turystycznym, położenie przy szlaku papieskim, szlakach turystycznych i pielgrzymkowych, dostępność komunikacyjna oraz również działalność władz kościelnych i samorządowych promująca te ośrodki. Autorzy opracowania pragną podkreślić, że opracowanie ma charakter przyczynkowy i może stanowić podstawę do dalszych badań.

Literatura

- Bilska Wodecka E., Sołjan I., *Dziedzictwo religijne jako czynnik rozwoju turystyki na przykładzie województwa małopolskiego*, „Prace Geograficzne”, 117, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2007, s. 197-213.
- Chadam A., *Misteria kalwaryjskie – powstanie i rozwój*, Przegląd Kalwaryjski, 7, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Bernardynów, Kalwaria Zebrzydowska 2002, s. 119-128.
- Chmielarz Z., *Sanktuarium Matki Bożej Jaworzyńskiej Królowej Tatr na Wiktorówkach koło Rusinowej Polany w Tatrach Wysokich Polskich*.
- Chorzępa, *Z dziejów Olczy. Historia parafii Matki Bożej Niepokalanej od Cudownego Medalika – w Zakopanem-Olczy*, Kraków 1989.
- Drozdek M. (red.), *Duchowa droga Sanktuarium*, Warszawa 1997.
- Drozdek M. (red.), *Kościół to nie tylko budynek sakralny*, Warszawa 1997.
- Drozdek M. (red.), *Żywe wotum*, Warszawa 1997.
- Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie do Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala w Ludźmierzu*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 19, Kraków 2008, s. 103-116.
- Hodorowicz I., Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do ośrodków pielgrzymkowych na Podhalu*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Turystyka religijna na obszarach górskich*, PPWSZ, Nowy Targ 2009, s. 173-195.

- Jackiewicz K., *Miłość bez miary. Historia Cudownego Krzyża w Bazylice Ojców Cystersów w Krakowie-Mogile*, Opactwo OO. Cystersów w Mogile, Kraków 1999.
- Jackowski A., *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*. Warszawa 1991.
- Jackowski A. (red.), *Miejsca święte Rzeczypospolitej. Leksykon*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1998.
- Jackowski A., *Pielgrzymowanie*. Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1998.
- Jackowski A., *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, 2003, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.
- Jackowski A., *Kraków jako międzynarodowe centrum turystyki religijnej*, „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 109, Kraków 2008, s. 114-120.
- Kumor B. S., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. I, Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 1998.
- Kłoczowski J. (red.), *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, t. 1, Wydawnictwo Znak, Kraków 1966.
- Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Krzyża Świętego w Krakowie-Mogile*, [w:] Izmailów B. (red.), *Przyroda – Człowiek – Bóg*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2004, s. 271-284.
- Mróz F., *Pielgrzymowanie do sanktuarium Ecce-Homo św. Brata Alberta w Krakowie*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 17, Kraków 2006, s. 137-148.
- Mróz F., *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do sanktuariów Krzyża Świętego w Polsce*, [w:] Ptaszycka-Jackowska D. (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Prace Geograficzne, z 117, Kraków 2007, s. 215-236.
- Mróz F., *Tu, w tym mieście, w Wadowicach, wszystko się zaczęło... Pielgrzymowanie i turystyka religijna do miasta rodzinnego Karola Wojtyły*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 18, Kraków 2007, s. 77-96.
- Mróz F., *Geneza i funkcjonowanie sanktuariów Bożego Miłosierdzia w Polsce*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 19, Kraków 2008, s. 47-72.
- Siepak E., *Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. Posłannictwo s. Faustyny*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 9, Kraków 2000, s. 41-54.
- Sołjan I., *Ośrodki kultu maryjnego w Karpatach Polskich (1772-1992)*, IGiGP UJ, Kraków 2002.
- Wyczawski H. E., *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, Wydawnictwo OO. Bernardynów „Calvarianum”, Kalwaria Zebrzydowska 1987.
- Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po sanktuariach maryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1999*, Siostry Niepokalanki, Szymanów 1999.
- Stelmach A. (s. Ambrozja CSAPI), *Hermitage of St. Brother Albert at Kalatówki*, „Peregrinus Cracoviensis”, z. 13, Kraków 2002, s. 159-166.

Summary

Pilgrimage and religious tourism as exemplified by pilgrimage sites in the Roman Catholic Archdiocese of Kraków

Even though we live in a more and more secularized world, in which a sense of emotional lostness and emptiness is deepening, a steady increase in the number of travels characterized by religious and religious-cognitive motives has been observed for many years. In recent years, over twelve million people annually have taken part in pilgrimages to main pilgrimage sites in Poland (both of international and domestic eminence). Also, a surge in pilgrimages to sanctuaries of at least diocesan (regional) importance is noticed every year. Religious tourism is winning more and more devotees, too.

At present, there are around 800 pilgrimage sites in Poland, predominantly connected with the Roman Catholic Church. Among them, there definitely prevail Marian pilgrimage sites (around 550 sanctuaries – 70 per cent of the total number), over 220 of which possess images of Virgin Mary, crowned in compliance with papal law. As for sanctuaries of Jesus Christ, in the Polish professional literature called sanctuaries of Our Lord, there are 93 of them, which constitutes 12 percent of the total number. The remaining 150 pilgrimage sites are connected with the special worship of saints or blessed.

Against the background of the spatial location of Polish pilgrimage sites, the territory of the Archdiocese of Kraków is particularly distinctive. At present, within its boundaries there function over 70 shrines (i.e. around 10 percent of the total number of Polish pilgrimage shrines). These are sites mostly connected with the Catholic Church, predominantly Marian ones. The shrines of international eminence are the Sanctuary of Christ's Passion and Our Lady of Kalwaria in Kalwaria Zebrzydowska, the Sanctuary of Divine Mercy in Kraków-Łagiewniki, and Wadowice, where the worship of Servant of God John Paul II is flourishing. In recent years, these three pilgrimage sites put together have been visited by over four million of people annually.

Within the boundaries of the Archdiocese of Kraków there also functions the largest and the most widely known Polish sanctuary of Our Lady of Fatima, located in Zakopane-Krzepiówki. Included in the number of sanctuaries of supraregional (supradiocesan) eminence are the Sanctuary of the Holy Cross in Kraków-Mogiła – the most important place of worship of Our Crucified Lord – and the Sanctuary of Christ Suffering in Alwernia. Of immense importance, not only to the inhabitants of Podhale, are Marian shrines in Ludźmierz, Zakopane-Olcza, Bachledówka and on Wiktorówki (Rusinowa Polana).

An exceptional place in the Archdiocese belongs to the capital of the metropolis – to Kraków with its over 35 registered pilgrimage sites. In most cases, these are sanctuaries of saints and blessed, and also Marian shrines with crowned images of Virgin Mary. What is significant, foreigners account for 20 per cent of the pilgrims visiting Kraków sanctuaries (mainly the Sanctuary of Divine Mercy).

The study outlines forms and scale of the pilgrimage movement related to pilgrimage sites in the Archdiocese of Kraków in the last decade. The spatial range of a sanctuary's influence and intensification of the pilgrimage movement in the space of the year have also been analysed in relation to selected pilgrimage sites.

*Iwona Hodorowicz, mgr
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
Kraków
Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
Nowy Targ*

*Franciszek Mróz, dr
Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
Nowy Targ
e-mail: fmroz@wp.pl*